

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครที่สอดแทรกแนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ได้มีการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ตอนที่ 1 การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

- 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- 1.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความต้องการ
- 1.3 การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ตอนที่ 2 การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับสตรี

ตอนที่ 3 ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

- 3.1 ทฤษฎีและความหมายการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
- 3.2 วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ผู้ใหญ่

ตอนที่ 4 ศิลปะการละคร

- 4.1 ความหมายของศิลปะการละคร
- 4.2 กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา
- 4.3 คุณค่าและความสำคัญของศิลปะการละคร
- 4.4 บทบาทของละครที่มีต่อการให้การศึกษา

ตอนที่ 5 การเห็นคุณค่าในตนเอง

- 5.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเอง
- 5.2 ธรรมชาติและแหล่งความเห็นคุณค่าในตนเอง
- 5.3 ความหมายของความเห็นคุณค่าในตนเอง
- 5.4 ปัจจัยพื้นฐานสำหรับความเห็นคุณค่าในตนเอง
- 5.5 การเห็นคุณค่าในตนเองกับความภาคภูมิใจและความรู้สึกที่ไม่ได้ตั้งใจทำ
- 5.6 การเห็นคุณค่าในตนเองและประสิทธิผลของงาน

5.7 ความเห็นคุณค่าในตนเองและความพึงพอใจ

5.8 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเห็นคุณค่าในตนเอง

ตอนที่ 6 ศูนย์สังเคราะห์และฝึกอบรมสตรีภาคกลาง

ตอนที่ 7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยเกี่ยวกับสื่อละครสร้างสรรค์

7.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการมองเห็นคุณค่าในตนเอง

ตอนที่ 8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น มีปรัชญาในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งใช้ปรัชญาต่าง ๆ ผสมผสานกัน โดยมีปรัชญาของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเป็นหลัก บุคคลทุกคนมีพื้นฐานที่แตกต่างกัน มีความต้องการและมีเป้าหมายในชีวิตที่หลากหลาย ถ้าบุคคลบรรลุตามเป้าหมายของตนเองก็จะมีความสุข กระบวนการในการศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องการศึกษาคควรเกิดได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ และมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง พัฒนาสังคม และพัฒนาประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่พบว่า 1) การศึกษานอกระบบ โดยต้องมีความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั่วถึง เป็นธรรม และมีคุณภาพ เหมาะสมกับสภาพชีวิตของประชาชน และ 2) การศึกษาตามอัธยาศัย ที่ต้องเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย

อุ้นตา นพคุณ (2523) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าเป็นกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาเองก็มีเจตนา และวัตถุประสงค์ในการที่จะเรียนรู้ กิจกรรมดังกล่าวจะจัดให้แก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ค่านิยมที่ดี กิจกรรมทางการศึกษาจะต้องจัดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนและปัญหาของผู้เรียนและของชุมชน

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2533) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่าเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นได้ ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยไม่มีรูปแบบที่แน่นอน จัดขึ้นตามความเหมาะสม และความต้องการของผู้เรียน โดยยึดหลักปรัชญาที่ว่า การศึกษา คือ ชีวิต ชีวิต คือ การศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักความคิด การตัดสินใจ รู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีอิสรภาพจากสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยมีวิธีการเป็นส่วนประกอบที่จะทำให้คนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงเป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดเพื่อคนทุกคนในสังคม

รัตนา ทุ่มไพศาล (2534) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า เป็นการศึกษาสำหรับผู้ที่มีขาดโอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนปกติ เป็นการศึกษาที่จัดให้ประชาชนเพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนสิ่งต่าง ๆ ตามที่เขาต้องการ

อาชัญญา รัตนอุบล (2542) ได้สรุปความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึงกิจกรรมทางการศึกษา และมวลประสบการณ์ความรู้ใด ๆ ก็ตามที่จัดขึ้นโดยบุคคล หน่วยงาน และสถาบันต่างๆ ในสังคม โดยมุ่งจัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปกติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติที่พึงประสงค์ ของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ในสังคม โดยยึดหลักการที่ว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นๆ จะสนองตอบต่อความต้องการ ความสนใจและประยุกต์ใช้แก้ปัญหาให้แก่กลุ่มเป้าหมายนั้นได้ด้วย

จันทิมา ปัญจวัฒน์ (2543) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดให้แก่บุคคลทุกคนที่สนใจ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ กิจกรรมมีความยืดหยุ่นสูง ปรับเปลี่ยนได้ตามลักษณะของผู้เรียน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความคิด ความเข้าใจ และทักษะไปในทิศทางที่พึงประสงค์ของสังคม

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551) ได้นิยามความหมายของ "การศึกษานอกระบบโรงเรียน" ว่าหมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมาย ผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียน หรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้น และมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

Coombs (1974) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียน และอาจจะเป็นกิจกรรมหลักหรือกิจกรรมย่อยของสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่ตอบสนองความต้องการ และความสนใจทางการศึกษาของผู้เรียน

Houle (1980) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าเป็นกระบวนการที่ผู้ใหญ่ซึ่งจะเป็นชายหรือหญิงก็ตามพยายามพัฒนาตนเองหรือสังคมโดยการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมและพัฒนาทักษะความสามารถเพื่อจะช่วยเหลือแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต กิจกรรมการศึกษาเป็นกิจกรรมซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ จัดขึ้นเพื่อช่วยให้ผู้ใหญ่บรรลุเป้าหมายดังกล่าว นั้น

Knowles (1984) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นกระบวนการที่ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ต่อไปหลังจากที่ได้ออกจากโรงเรียนภาคปกติแล้ว และเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นไว้สำหรับผู้ใหญ่ โดยสถาบันต่าง ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ

สรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ที่จัดขึ้นโดยสถาบันต่าง ๆ ให้แก่บุคคลที่ไม่ได้ศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และพัฒนาทักษะ ความสามารถของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ ทศนคติ และค่านิยมที่ดี โดยมีระยะเวลา หลักสูตรที่ยืดหยุ่น มีเนื้อหาสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้เรียน

ปรัชญาและแนวคิดการศึกษาระบบโรงเรียน

อุ้นตา นพคุณ (2523) ได้ให้แนวคิดว่าภารกิจที่เป็นไปได้ของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาคนให้มีลักษณะดังนี้ 1) จัดกิจกรรมการศึกษาอย่างกว้างขวางในหลาย ๆ รูปแบบตามลักษณะสถาบัน และ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ 2) จัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้ปฏิบัติการอยู่ เพื่อเพิ่มพูนทักษะและความรู้ และ 3) จัดกิจกรรมในรูปแบบของการให้การศึกษา เพิ่มพูนความรู้หรือการศึกษาต่อเนื่อง สำหรับผู้ที่ออกจากระบบการศึกษาในโรงเรียนแล้ว

สุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่น่าปรัชญาหลายปรัชญามาประยุกต์ผสมผสาน ซึ่งปรัชญาหลัก ได้แก่ การศึกษาตลอดชีวิต พัฒนาการนิยม มนุษยนิยม คิดเป็น และปรัชญาทางพระพุทธศาสนา โดยหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องมีความยืดหยุ่น เปิดโอกาสสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมายสนองความต้องการของบุคคลและสังคม

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551) การศึกษานอกระบบโรงเรียนได้นำปรัชญา "คิดเป็น" ให้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยมุ่งเน้นที่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคนให้มีความสุข ซึ่งบุคคลสามารถบรรลุถึงเป้าหมายได้

ปรัชญา และแนวคิดทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2551) กล่าวว่า สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอก

ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นองค์หลักในการสร้างสังคมอุดมปัญญาด้วยการจัดการให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนอย่างมีคุณภาพและทั่วถึง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการจัดการกิจกรรมการศึกษาอย่างกว้างขวางในหลาย ๆ รูปแบบตามลักษณะสถาบัน และ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ หลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องมีความยืดหยุ่น เปิดโอกาสสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย สนองความต้องการของบุคคลและสังคม และจัดให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนอย่างมีคุณภาพและทั่วถึง

แนวทางการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

แนวทางการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้มีผู้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ดังนี้

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2531) ได้กล่าวถึงหลักการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ดังนี้

- 1) ความต้องการและความสนใจ ผู้ใหญ่มักจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี หากว่าตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมา 2) สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ใหญ่ การเรียนจะได้ผลดี หากถือเอาตัวผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน 3) การวิเคราะห์ประสบการณ์ เนื่องจากประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ดังนั้น วิธีการหลักสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ คือการวิเคราะห์ประสบการณ์ของแต่ละคนโดยละเอียดว่าส่วนไหนของประสบการณ์ควรนำมาใช้ในการเรียนการสอน แล้วจึงหาทางนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ 4) ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง ดังนั้นครูจึงควรอยู่ในกระบวนการสืบหา ค้นหาคำตอบร่วมกับผู้เรียน และ
- 5) ความแตกต่างระหว่างบุคคล จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละบุคคล เมื่อมีอายุมากขึ้น ดังนั้น การสอนต้องเตรียมเนื้อหาอย่างดี เช่น รูปแบบการเรียนการสอน เวลาที่ได้ทำการสอน สถานที่สอน และประการสำคัญ คือ ความสามารถในการเรียนรู้ในแต่ละขั้นของผู้ใหญ่ย่อมเป็นไปตามความสามารถในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่แต่ละคน

สุมาลี สังข์ศรี (2545) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านเนื้อหาหลักสูตร ดังนี้

1. เนื้อหา เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต ได้แก่ การอ่าน การเขียน การคำนวณ ทักษะการติดต่อสื่อสาร ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กีฬา ภูมิปัญญาไทย คุณธรรม จริยธรรม การอยู่ร่วมกันในสังคม
2. เนื้อหาในวิชาสาขาต่าง ๆ ทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ

3. เนื้อหา เป็นความรู้และทักษะที่จะช่วยในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง
4. เป็นความรู้ทั่วไปเกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น ด้านสุขภาพ ชุมชน ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหาต่าง ๆ เพื่อฝึกให้คิดวิเคราะห์

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551) ได้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านเนื้อหาสาระ แบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. การศึกษาพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้ และพัฒนาทักษะพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต การทำงานและการศึกษาต่อ การศึกษาพื้นฐานเป็นการศึกษาที่ไม่เปิดเสรีสำเร็จในตัวเอง แต่ต้องนำความรู้และทักษะที่ได้นี้ไปแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำไปใช้ประการสำคัญที่จะต้องเข้าใจให้ชัดเจนก็คือ การศึกษาพื้นฐานที่สำนักงานบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนจัดขึ้นไม่ใช่การศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างที่จัดตามนิยามของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่โรงเรียนทั่ว ๆ ไปจัดอยู่ แม้จะมีเนื้อหาสาระในทำนองเดียวกัน แต่ก็มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ เพราะการศึกษานอกระบบโรงเรียนตระหนักถึงความแตกต่างของผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ จึงต้องใช้จิตวิทยาผู้ใหญ่ในการออกแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน ดังนั้นรูปแบบและวิธีการเรียนของแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันออกไป

2. การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคล

3. การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน ซึ่งต้องจำแนกเนื้อหาสาระทั้งที่เป็นทักษะชีวิตแกนกลางที่ทุกคนในสังคมไทยจะต้องเรียนรู้ โดยมีเนื้อหาที่ต้องศึกษา เช่น เนื้อหาเกี่ยวกับการมีจิตใจเป็นอาสาสมัคร ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การป้องกันสาธารณภัย การจรรยาบรรณ การดูแลสุขภาพอนามัย การป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคเอดส์และยาเสพติด การเข้าสังคม การสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น

4. การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน เป็นการจัดการศึกษาที่บูรณาการความรู้และทักษะจากการศึกษาที่ผู้เรียนมีอยู่หรือได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเข้ามาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและชุมชน เช่น สังคมประชาธิปไตย ความสงบสุขในสังคม การพัฒนาที่ยั่งยืน สิ่งแวดล้อม วิชากิจชุมชน เป็นต้น

ดังนั้น แนวทางการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน สามารถสรุปได้ว่า เป็นการจัดการกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนให้แก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ทุกกลุ่มที่อยู่นอกระบบโรงเรียนให้ได้รับ

การศึกษาต่อเนื่องและตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ซึ่งมีกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนต่าง ๆ ดังนี้ 1) การศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ 3) การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และ 4) การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน

ตอนที่ 2 การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับสตรี

ศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีภาคกลาง มูลนิธิสงเคราะห์และพัฒนาเยาวสตรี (2551) ได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับสตรี พบว่า เนื่องจากสตรีมีงานประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรของประเทศ แต่โดยทั่วไปแล้วสตรีทั้งในเมืองและในชนบท ยังมิได้มีคุณภาพชีวิต สิทธิ และโอกาสต่าง ๆ ทัดเทียมกับผู้ชายหากแต่ยังมีสภาพปัญหาที่แตกต่างจากชายทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา อาชีพและการเมืองการปกครอง สตรีถูกมองว่าเป็นช้างเท้าหลังเป็นผู้ตาม และผู้ให้บริการเป็นเพศที่อ่อนแอและเป็นวัตถุทางเพศ อันเป็นผลมาจากทัศนคติที่สืบทอดมาแต่โบราณ สังคมไม่ให้คุณค่าตอบแทนสตรีในฐานะภรรยา แม่ และแม่บ้านมากเท่าที่ควร เนื่องจากเป็นบทบาทและงานที่ไม่มีผลตอบแทนเป็นตัวเงิน ทั้งที่บทบาทและงานดังกล่าวต้องใช้เวลาล้างาน และความอดทนสูง และเป็นบทบาทที่มีความสำคัญอย่างใหญ่หลวงต่อครอบครัวอันเป็นโครงสร้างพื้นฐานของสังคม สตรีจึงต้องแบกภาระงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน โดยไม่ค่อยมีสามีและลูกช่วยแบ่งเบางานในบ้าน ทำให้สตรีไม่มีโอกาสและเวลาที่จะพักผ่อนดูแลและพัฒนาตนเอง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในสังคม สตรีได้รับความรู้ และข่าวสารข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต น้อยกว่าชายเนื่องจากมีข้อจำกัดด้านเวลา การใช้ภาษา/สื่อสารและการเดินทาง นอกจากนั้นความรู้ และข่าวสารข้อมูลที่ได้รับมักจะไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของสตรี ทั้งที่สตรีเป็นแรงงานสำคัญทั้งในภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ และแรงงานนอกระบบ แต่ได้รับความสำคัญน้อยในฐานะผู้ผลิต อาชีพที่สตรีส่วนใหญ่ได้ทำมักเป็นงานที่ใช้ทักษะน้อย ประเภทแรงงานไร้ฝีมือและหรือเป็นงานที่จำเจ ซ้ำซาก ไม่ท้าทายและไม่มีการพัฒนา ไม่มีความก้าวหน้าองค์กรที่ให้บริการด้านการศึกษาสำหรับสตรียังมีจำนวนน้อยและมีข้อจำกัด ในการให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมาย เฉพาะที่ไม่ครอบคลุมพื้นที่และประชากรสตรีกลุ่มย่อยต่าง ๆ โดยทั่วไป ยังมีช่องว่างในการดำเนินงาน ด้านบริการการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับสตรี ในลักษณะ ที่ครอบคลุมเนื้อหาหลักสูตรและรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของสตรี และชุมชนตลอดจนเป็นการศึกษาที่สามารถตอบสนองความต้องการในการเพิ่มวุฒิการศึกษาควบคู่กับการนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายสตรีที่มีความต้องการแตกต่างกัน

ช่องว่างดังกล่าวคือส่วนที่สอดคล้องกับบทบาทภารกิจและศักยภาพของสำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551) ซึ่งเป็นองค์กรหลักที่ให้บริการการศึกษา ตลอดชีวิตแก่ประชาชนทั่วไป สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สามารถส่งเสริม สนับสนุน และร่วมมือกับองค์กรทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินการจัด กิจกรรมให้การศึกษาและพัฒนาสตรีอยู่แล้วเป็นจำนวนมาก เครือข่ายองค์กรการศึกษานอกโรงเรียนที่มี อยู่ทั่วประเทศ ในการส่งเสริมให้สตรีนอกระบบโรงเรียนสามารถได้รับโอกาสทางการศึกษาและพัฒนา ศักยภาพของตนได้อย่างทั่วถึง อันจะส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายประชากรสตรี ได้รับประโยชน์สูงสุดและ สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพต่อไป

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551) กำหนดแนวคิด และหลักการพื้นฐานในการดำเนินงานจัดการศึกษาสำหรับสตรี โดยให้ความสำคัญต่อกระบวนการ ศึกษาตลอดชีวิตในฐานะที่เป็นเครื่องมือนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ในลักษณะกลุ่ม การตอบสนองต่อ สภาพปัญหาในแต่ละพื้นที่การวิเคราะห์ปัญหาและลงมือปฏิบัติจริงเพื่อแก้ปัญหาการใช้ทรัพยากรและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ด้วยการพัฒนาองค์กรและบุคลากร ตลอดจน การพัฒนาปรับปรุง

เนื้อหาและรูปแบบหลักสูตร สื่อ กิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดประเมินผล บนพื้นฐาน ของการวิเคราะห์บทบาททางเพศและการจัดอคติทางเพศ

สำนักส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551) ได้กำหนดบทบาท ใน ด้านการจัดส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับสตรีแก่องค์กรทุกระดับของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตั้งแต่หน่วยงาน ในระดับกรม (ได้แก่ กองแผนงาน กองพัฒนา การศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาและหน่วยศึกษานิเทศน์) ระดับภาค (คือศูนย์ การศึกษานอกโรงเรียนภาค) ระดับจังหวัด(คือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดและศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนกรุงเทพมหานครสี่มุมเมือง) จนถึงระดับอำเภอ (คือศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ) โดยให้ดำเนินการในลักษณะงานปกติ และโดยใช้งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรปกติ นอกจากนั้นกรมการศึกษานอกโรงเรียน ยังเห็นความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการศึกษา ตลอดชีวิตสำหรับสตรีขึ้น 4 แห่งใน 4 ภาค ของประเทศไทยเพื่อเป็นแกนกลางในการประสานงานและ ดำเนินงานด้านการวางแผนวิจัย ทดลอง พัฒนาดำเนินการ และประเมินผลการจัด/ส่งเสริมการศึกษา ตลอดชีวิตสำหรับสตรี ในระดับภูมิภาคซึ่งจะเน้นการดำเนินงานอย่างเป็นระบบครบวงจรและต่อเนื่อง ในลักษณะการทำงานแบบเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานทุกระดับของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

คณะกรรมการที่เกี่ยวข้องและองค์กรเครือข่าย ทั้งองค์กร ภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและผู้นำสตรีในชุมชนที่ทำงาน ด้านการศึกษาและพัฒนาสตรี

สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วย ส่งเสริมและพัฒนาสถานภาพสตรี โดยมุ่งสนับสนุนและให้บริการแก่สตรีที่อยู่ในระบบโรงเรียน ให้มี โอกาสเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือทั้งการเรียนรู้จากห้องเรียนและ การเรียนรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ของสตรีเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน

ตอนที่ 3 ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

ทฤษฎีและความหมายการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

องค์กรยูเนสโก ได้ให้คำอธิบายชัดเจนว่า การศึกษาของผู้ใหญ่ เป็นกระบวนการจัดบริการ การศึกษาทุกรูปแบบที่นอกเหนือจากการเรียนตามหลักสูตรปกติ ส่วน ปฐม นิคมานนท์ (2528) ได้ให้ ความหมายไว้ว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ทุกรูปแบบที่เกิดขึ้นหรือจัดให้มีขึ้น สำหรับประชาชนวัยผู้ใหญ่

ตามความหมายศาสตร์การศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) ซึ่ง Knowles (1980) ได้ให้ ความหมายไว้ว่า เป็นศาสตร์และศิลป์ที่ช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ ยึดปัญหาของผู้เรียนเป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยเนื้อหาเน้นการพัฒนาศักยภาพระดับบุคคลและกลุ่ม เทคนิคการเรียนรู้ที่ สนับสนุนให้ผู้ใหญ่ได้สำรวจความต้องการของตนเอง วางเป้าหมายของตนเอง มีส่วนรับผิดชอบจัด ประสบการณ์รวมทั้งประเมินการเรียนรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนรากฐานหลักการและ ความเชื่อ 4 ประการ ที่ต่างจากการศึกษาของเด็กคือ

1. ผู้ใหญ่มีมโนทัศน์รับรู้ต่อตนเองจากพึ่งพาผู้อื่นเป็นผู้ชี้นำตนเอง
2. ผู้ใหญ่จะสะสมประสบการณ์ความรู้ นับเป็นแหล่งวิทยาการที่มีคุณค่า เปิดกว้างที่จะ เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เป็นประสบการณ์ที่มีต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่หลายประการคือ

ผู้ใหญ่สามารถแลกเปลี่ยนความคิด และประสบการณ์กับผู้อื่น ขยายโลกทัศน์ ดังนั้น จึงเป็น แหล่งวิทยาการสำคัญในการเรียนรู้

ผู้ใหญ่มีประสบการณ์เดิมเป็นพื้นฐาน และสามารถนำประสบการณ์เดิมนี้อุปถัมภ์กับ ประสบการณ์ใหม่จึงทำให้ประสบการณ์ใหม่มีความหมายมากขึ้น

3. มีความพร้อมที่จะเรียน เมื่อมีความต้องการนำไปแก้ปัญหาในชีวิตจริง ทั้งในครอบครัว และการทำงาน

4. มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ เพื่อนำความรู้ไปใช้ทันทีโดยเร็ว มองเห็นคุณค่าของเวลา ยึดปัญหาเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ พร้อมทั้งลงมือปฏิบัติ

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นผลที่เกิดจากทฤษฎีและมโนทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เน้นการสอนซึ่งใช้กับเด็ก มาเป็นจัดเน้นที่ การเรียนรู้ให้เห็นว่า ผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง การจัดการศึกษาในผู้ใหญ่เน้นให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้แทนที่จะมุ่งไปที่วิธีการสอนเหมือนเด็ก ๆ โดยคำนึงถึงความพร้อมไม่ว่าเป็นด้านร่างกาย อารมณ์สังคม สติปัญญาของผู้ใหญ่ หลักความต้องการในขั้นพื้นฐานในแต่ละคน หลักของการเสริมแรงทั้งทางด้านบวก เช่น การให้รางวัล การชมเชย ส่วนด้านลบเช่น การลงโทษ เป็นต้น และหลักในการรับรู้โดยผ่านอวัยวะสัมผัสโดยอาศัยความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้ใหญ่ในการแปรความหมายสิ่งที่สัมผัสและรับรู้ออกมาได้ว่าเป็นสิ่งใด มีความหมายอย่างไร

จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เป็นกระบวนการจัดประสบการณ์ที่ช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ และเพื่อให้การเรียนรู้นั้นเกิดผลสูงสุดต่อการพัฒนาตนเองและสังคม การจัดการเรียนรู้ควรสอดคล้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่คือ อายุ สุขภาพ อารมณ์ ประสบการณ์ความพร้อม ความต้องการ แรงจูงใจ การเสริมแรง และความแตกต่างของการรับรู้ในแต่ละบุคคล ความเป็นมาและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีแอนดราโกจี

Knowles (1978) วิเคราะห์ไว้ว่าการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นที่รู้จักและให้ความสนใจอย่างกว้างขวางเป็นเพราะอิทธิพลของกระแสความรู้และความคิดสองกระแสอันได้แก่ กระแสทางวิทยาศาสตร์และกระแสทางศิลปศาสตร์

กระแสทางวิทยาศาสตร์ที่ค้นพบองค์ความรู้โดยวิธีที่เข้มงวดทางวิทยาศาสตร์ อาทิ การทดลองทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่ Thomdike เผยแพร่หนังสือชื่อ Adult Learning ในปี 1928 โดยสาระค้นพบว่าผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ การศึกษานี้ส่วนใหญ่เน้นเกี่ยวกับความสามารถในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ในทศวรรษต่อมา มีการค้นพบทางวิทยาศาสตร์อีกสองชิ้นคือ Adult Interests ของ Thomdike ในปี 1935 และ Adult Abilities ของ Sorenson ในปี 1938 ที่ร่วมเป็นหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ยืนยันว่า ผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ ที่สำคัญผู้ใหญ่มีความสนใจและความสามารถต่างจากเด็ก (Adults could learn and they possessed interests and abilities that were different from those of children) Knowles (1978)

กระแสที่สองคือกระแสทางศิลป์ (Aesthetic stream) ที่ Knowles (1978) ระบุว่าเป็นการหาความรู้ใหม่โดยการวิเคราะห์ประสบการณ์และการคิดทบทวนจนเกิดความรู้ใหม่ (intuition) กระแสทางศิลป์นี้สนใจศึกษาว่า ผู้ใหญ่เรียนรู้ได้อย่างไร จุดเริ่มต้นของกระแสนี้เกิดที่งานของ ลินดีแมนส์ ที่ชื่อ The meaning of Adult Education ในปี 1926 แนวคิดของ Lindeman ได้รับอิทธิพลอย่างสูงจาก

แนวคิดปรัชญาการศึกษาของ Dewey แนวคิดของ Linderman เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ สามารถสรุปเป็นประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้ (Knowles, 1978)

1. เมื่อผู้ใหญ่ตระหนักว่าการเรียนรู้สามารถตอบสนองความต้องการ (needs) และความสนใจของตนเอง นั้นหมายถึงผู้ใหญ่ถึงกระตุ้นให้พร้อมที่จะเรียนรู้แล้ว จุดนี้นั้นเองเป็นจุดที่เหมาะสมในการเริ่มต้นกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
2. ผู้ใหญ่มุ่งที่ให้การเรียนรู้เกิดประโยชน์กับชีวิตจริง (life-centered) ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ควรใช้สถานการณ์จริงในชีวิตเป็นเนื้อหาของการเรียนรู้
3. แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ที่ดีของผู้ใหญ่คือประสบการณ์นั่นเอง นั้นหมายความว่า วิธีหลักในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่น่าจะเป็นการวิเคราะห์ และศึกษาประสบการณ์ของผู้ใหญ่นั้นเอง
4. ผู้ใหญ่มีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะชี้นำตนเอง (self-directing) ดังนั้นบทบาทของผู้สอนน่าจะเป็นการเข้าร่วมกระบวนการสืบค้น (mutual inquiry) กับผู้เรียนผู้ใหญ่มากกว่าบทบาทผู้ถ่ายทอดเนื้อหาและวัดว่าผู้ใหญ่รู้เนื้อหานั้นเท่าใด
5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual differences) ของผู้ใหญ่เพิ่มมากขึ้นตามอายุ นั่นคือในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ใหญ่ควรให้ความสำคัญในการชดเชยในความแตกต่างของผู้เรียน ผู้ใหญ่ไม่ว่าในด้านรูปแบบการเรียนรู้ ระยะเวลา สถานที่ และความเร็วซ้ำของกิจกรรมการเรียนรู้

นอกจากกระแสทางวิทยาศาสตร์และกระแสทางศิลปศาสตร์มีอิทธิพลต่อแนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่แล้ว กลุ่มนักจิตวิทยาที่สนใจในความเป็นมนุษย์หรือมนุษยนิยม (humanistic) สนใจศึกษาการพัฒนาตนเป็น “บุคคลที่ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ (fully functioning persons)” หรือ “บุคคลที่เป็นจริงได้สูงสุดตามศักยภาพ (self-actualization)” กลุ่มนี้เข้ามามีอิทธิพลต่อแนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เพิ่มอีกกระแสหนึ่ง (Rogers, 1985) หนึ่งในกลุ่ม humanistic ให้แนวคิดหลักคือ การศึกษาที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner-centered) และแนวคิดที่ว่า “เราไม่สามารถสอนโดยตรงแก่ผู้อื่นได้ แต่เราสามารถเพียงอำนวยความสะดวก (facilitate) การเรียนรู้เขาเท่านั้น การเรียนรู้เป็นกระบวนการภายในของผู้เรียน เป็นความรับผิดชอบของผู้เรียน”

กระแสของนักจิตวิทยากลุ่มมนุษยนิยมนำความสนใจการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไปสู่ Andragogy: ศาสตร์และศิลป์ในการช่วยเหลือให้ผู้ใหญ่เรียนรู้ ที่สืบเนื่องจากความเชื่อเชิงมนุษยนิยมมาใช้เป็นรากฐานในการพัฒนาแนวคิดความเชื่อเชิงมนุษยนิยมหลัก ๆ ที่เกี่ยวข้องอาจกล่าวถึง คือ

1. บุคคลมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง (unique) นั่นคือบุคคลมีความแตกต่าง (individual difference) นั่นเอง

2. โดยธรรมชาติแล้วคนเป็นคนดี โดยนัย คนต้องการพัฒนาไปในทางที่ดีตามศักยภาพ (potential) ของตน จนเป็นคนที่เป็เอกลักษณ์ (unique) หรือที่เรียกตามคำของ มาสโลว์ (Maslow, 1970) คือ self-actualization

3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการภายใน (intemal process) ตัวของผู้เรียน บุคคลภายนอก เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ ตัวผู้เรียนเป็นผู้รับผิดชอบกระบวนการเรียนรู้โดยสิ้นเชิง

4. บุคคลต้องการชี้นำตนเอง (self-directing) นั้นหมายความว่า บุคคลบอกความต้องการของตนเองได้ว่า ต้องการเรียนรู้สิ่งใด เพื่อวัตถุประสงค์และการใช้ประโยชน์ใด อยากเรียนรู้โดยวิธีใด อยากวัดความสำเร็จอย่างไร ได้นั่นเอง

แนวคิดดังกล่าวที่กล่าวมา นำไปสู่ทฤษฎี Andragogy ที่มีความเชื่อเบื้องต้นเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่มีความแตกต่างจากการเรียนรู้ของเด็ก

ทฤษฎี แอนดราโกจี : ศิลป์และศาสตร์ในการช่วยเหลือให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้

การพัฒนาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ได้เกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งการวิจัยในเรื่องนี้ส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา และในขณะเดียวกันในยุโรป ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ได้เกิดขึ้นจากการใช้คำศัพท์ว่า Andragogy ซึ่งถูกนำมาใช้ให้แตกต่างจากทฤษฎีการเรียนรู้ของเด็ก การใช้ศัพท์ Andragogy ได้ถูกนำมาใช้โดย มาคัม โนว์ Knowles, 1980) ซึ่งพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ให้เป็นระบบระเบียบที่ชัดเจนขึ้น

Knowles (1980) ให้คำนิยามของ Andragogy ว่าเป็นศิลป์และศาสตร์ในการช่วยเหลือให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ โดย Andragogy มาจากภาษา Greek คำว่า anner (หมายถึงคน) Andragogy จึงหมายถึง ศิลปะและวิทยาศาสตร์ของการช่วยเหลือผู้ใหญ่ให้เกิดการเรียนรู้ (The art and science of helping adults or maturing human beings learn.) ซึ่งแตกต่างจาก Pedagogy ที่หมายถึง ศิลปะและวิทยาศาสตร์ของการช่วยเหลือเด็กให้เกิดการเรียนรู้ โดย Pedagogy มาจากภาษา Greek คำว่า paid (หมายถึงเด็ก) agogus (หมายถึงผู้นำ) Pedagogy หมายถึงศิลปะและวิทยาศาสตร์ของการสอนที่มุ่งเน้นการสอนเด็ก (Art and sciences of leaching, but its tradition is in the teaching of children)

Knowles (1980) กล่าวว่า Andragogy มีความเชื่อเบื้องต้นเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ต่างจากเด็กดังนี้คือ

1. มโนภาพต่อตนเอง (Self-concept)

การรับรู้ตนเองจะเปลี่ยนแปลงไป จากการพึ่งพาผู้อื่นไปสู่การชี้นำตนเองเพิ่มขึ้น การเรียนรู้ที่เหมาะสมควรเป็นแนววิถีที่ผู้ใหญ่ชี้นำตนเองในการเรียนรู้โดยเมื่อบุคคลเจริญเติบโตและมีวุฒิภาวะ

ยิ่งขึ้น มโนภาพต่อตนเองจะเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งผู้อื่นเต็มที่ไปเป็นการนำตนเอง เมื่อบุคคลได้บรรลุถึงการควบคุมและนำตนเองได้ บุคคลนั้นจะเป็นผู้ใหญ่ และสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาก็คือ บุคคลจะเกิดความต้องการทางจิตใจอย่างลึกซึ้งซึ่งจะให้ผู้อื่นมองตนว่า ตนนั้นสามารถควบคุมและนำตนเองได้ ดังนั้นหากในสถานการณ์ใดที่ไม่ได้รับโอกาสที่จะควบคุมและนำตัวเองก็จะเกิดความตึงเครียดขึ้นและแสดงปฏิกิริยาในลักษณะที่โกรธเคืองและต่อต้าน

2. ประสบการณ์ (Experience)

ผู้ใหญ่จึงมีการสะสมประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้น เป็นการขยายฐานที่จะเชื่อมโยงกับประสบการณ์เรียนรู้ใหม่ การเรียนรู้ที่เหมาะสมจึงควรเป็นแนวที่ใช้ประโยชน์จากประสบการณ์เดิม ดังนั้นเมื่อบุคคลมีวุฒิภาวะขึ้น บุคคลนั้นก็จะมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางที่จะทำให้เป็นแหล่งทรัพยากรอันมีคุณค่าของการเรียนรู้ และในขณะเดียวกันก็จะมีพื้นฐานเปิดกว้างที่จะเรียนรู้

3. ความพร้อม (Readiness)

จากความเชื่อเบื้องต้นว่าเมื่อบุคคลเป็นผู้ใหญ่บรรลุวุฒิภาวะ ความพร้อมในการเรียนรู้เริ่มเป็นผลจากการพัฒนาทางชีววิทยาหรือทางร่างกายน้อยลง ในทางกลับกัน ความพร้อมในการเรียนรู้จะเป็นผลมาจากภารกิจพัฒนาการมากขึ้น ภารกิจพัฒนาเป็นความสามารถที่บุคคลต้องมีเพื่อตอบสนองต่อบทบาททางสังคม เช่น ในบทบาท คนทำงาน คู่สมรส บิดา/มารดา หรือสมาชิกของชุมชน จากแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของช่วงจังหวะเวลาของชนิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับภารกิจพัฒนาการของผู้เรียนผู้ใหญ่ ถ้าสอดคล้องก็ย่อมตรงกับความต้องการหรือตรงกับปัญหาและสถานการณ์จริงของเรียน ผู้เรียนย่อมมีความพร้อมในการเรียนสูง ช่วงนี้เองจะเกิดช่วงเวลาที่เหมาะสมที่จะสอน ผู้เรียนย่อมเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงกล่าวได้ว่าผู้ใหญ่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้เมื่อรู้สึกว่าการเรียนจำเป็นต่อบทบาทและสถานภาพทางสังคมของตนในฐานะที่เป็นคนงาน คู่สมรส ผู้ปกครอง สมาชิกขององค์กร ผู้นำ ผู้ใช้เวลาว่าง ฯลฯ

4. แนวโน้มต่อการเรียนรู้ (Orientation to learning)

จากความเชื่อถือในเรื่องระยะเวลาในการใช้ประโยชน์ของการเรียนรู้ เด็กมองการใช้ประโยชน์ของการเรียนรู้ในโรงเรียนในระยะยาวในอนาคตคือ เรียนรู้เพื่อเป็นพื้นฐานของการเรียนในขั้นที่สูงขึ้นในอนาคต แต่ผู้ใหญ่ส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ก็เพื่อใช้ประโยชน์ได้จริงในทันที ในชีวิตจริงดังนั้นเด็กจึงมีแนวโน้มยึดเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ แต่ผู้ใหญ่มีแนวโน้มที่จะยึดปัญหาเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องมาจากเวลา กล่าวคือ เด็กจะมองเวลาเป็นเรื่องอนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้น หากผู้ใหญ่จะมองเวลาเป็นเรื่องของระยะเวลาที่ใกล้ตัว ความรู้นั้นต้องนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันทีในปัจจุบัน ไม่ใช่ออกไปใช้ในอนาคต

การให้การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่จะต้องมีลักษณะที่แตกต่างจากการให้การศึกษาแก่เด็ก โดยทฤษฎี Andragogy หรือทฤษฎีการเรียนรู้การสอนของผู้ใหญ่ จะเป็นหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าผู้ใหญ่แต่ละคนเป็นผู้ซึ่งมีวุฒิภาวะที่สมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้จึงมีความต้องการและความสามารถที่จะเป็นผู้ชี้นำตนเองในการให้ประสบการณ์เรียนรู้ในการระบุนความพร้อมที่จะเรียนของตนเอง และจัดการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองได้ ซึ่งมีความแตกต่างจากการให้การศึกษาสำหรับเด็ก Knowles (1980) จึงได้เสนอแนวทางการเรียนการสอนเด็กและทฤษฎีการสอนผู้ใหญ่ ดังนี้

ลักษณะ	ทฤษฎีการศึกษาสำหรับเด็ก	ทฤษฎีการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่
มโนทัศน์ของผู้เรียน	ผู้เรียนมีบทบาทที่เป็นผู้ที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ผู้สอนหรือครูจึงมีหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบต่อกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดของผู้เรียน	ผู้เรียนมีบทบาทเปลี่ยนแปลงจากการที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นเป็นผู้ที่สามารถชี้นำตนเองได้ผู้สอนจึงมีหน้าที่ที่จะสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถชี้นำตนเองได้ตามความต้องการของผู้เรียนแต่ละบุคคล
บทบาทของประสบการณ์ของผู้เรียน	ผู้เรียนประสบการณ์น้อย จึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้จากผู้รู้หรือครู วิธีการให้ความรู้แก่ผู้เรียนคือวิธีต่าง ๆ ที่จะสามารถให้ถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้	ผู้เรียนมีประสบการณ์ที่ค่อย ๆ สะสมมาตลอดชีวิต ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้จะเป็นแหล่งความรู้สำหรับการเรียนรู้ของตนเองและผู้อื่น ผู้เรียนจะเข้าใจและสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ได้มากกว่าการได้รับการบอกกล่าวจากผู้สอน วิธีการเรียนรู้จึงอยู่บนพื้นฐานของการให้ประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ
ความพร้อมที่จะเรียนรู้ การนำไปสู่การเรียนรู้	ผู้เรียนเรียนเนื้อหาความรู้ภายใต้เงื่อนไขที่จำเป็นต้องเรียนจากความต้องการของผู้ปกครองและสังคม ผู้เรียนจะรู้สึกกลัวต่อความล้มเหลว	ผู้เรียนจะเรียนรู้เมื่อรู้สึกว่าคุณต้องการที่จะเรียน การเรียนรู้ควรสนองความต้องการของผู้เรียนที่ต้องการจะนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิต

ลักษณะ	ทฤษฎีการศึกษาสำหรับเด็ก	ทฤษฎีการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่
	<p>ในการเรียนรู้ การเรียนรู้จะมีมาตรฐานและมีความก้าวหน้าเท่าเทียมกัน เนื่องจากจะมีเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อกลุ่มผู้เรียนที่มีอายุเท่ากันและมีความต้องการการเรียนรู้และความพร้อมที่เรียนเหมือนกันในกลุ่มอายุเดียวกัน วิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ผู้เรียนจำเป็นต้องท่องจำ เนื่องจากไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที</p>	<p>จริง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางบ้านหรือการทำงาน การเรียนรู้ควรจัดขึ้นเพื่อความต้องการของผู้เรียน และจัดลำดับตามความสามารถและความพร้อมที่จะเรียนของผู้เรียนแต่ละคน ผู้เรียนพยายามแสวงหาความรู้ ความสามารถที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตปัจจุบันได้จริง โดยมอง การ เรียน รู้ ว่า เป็นกระบวนการพัฒนาความรู้และความสามารถของแต่ละบุคคลเพื่อใช้แก้ปัญหาได้ในทันทีทันใด การเรียนรู้จึงควรเกี่ยวข้องกับชีวิตจริง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้ประโยชน์อย่างทันทีทันใด</p>
แนวทางการเรียน	<p>การเรียนการสอนเน้นที่เนื้อหาวิชาการซึ่งจะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อไป</p>	<p>มุ่งที่การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์โดยทันทีในปัจจุบัน โดยสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้แก้ปัญหาที่ตนกำลังเผชิญอยู่</p>

วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ผู้ใหญ่

ตามแนวคิดของนักจิตวิทยา และนักพัฒนาการศึกษาแต่ละกลุ่มนี้มีไว้ดังนี้ (อาชัญญา รัตนอุบล, 2542)

- 1 เพื่อความเจริญและพัฒนาการส่วนบุคคลให้มีศักยภาพในตนเอง (Maslow, Rogers, McKenzie และ Knowles)
- 2 เพื่อพัฒนาส่วนบุคคลและความก้าวหน้าของสังคม (Dewey, Lindeman, Bergevin และ Benne)

3 เพื่อประสิทธิภาพขององค์กร (Argyris, และ Nadler) ออกแบบสร้างโครงการเพื่อสนับสนุนให้องค์กรบรรลุความสำเร็จ ผ่านกิจกรรมพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

4 เพื่อการปลูกสร้างสติปัญญา (Lawson และ Patterns on) มีวัตถุประสงค์ว่า การเรียนรู้มีคุณค่าในตัวของตัวเอง เมื่อมีการถ่ายทอดความรู้ก็ยังมีคุณค่า

5 เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม (Freire; Illich และ Horton) มีการเปลี่ยนแปลงสังคมที่รุนแรง โดยใช้การศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยจากการถูกกดขี่

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มีคุณค่ามาก ช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดความเจริญและพัฒนาความสามารถในตนเองได้อย่างเต็มที่นำสู่ความสำเร็จขององค์กร โดยผู้ใหญ่สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที และเนื่องจากผู้ใหญ่ คือ ผู้ที่มีวุฒิภาวะ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และในช่วงอายุวัยทำงาน 18 – 60 ปี เป็นช่วงวัยที่มีพัฒนาการทางสังคมมากและในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ควรเริ่มต้นโดยใช้สถานการณ์ต่าง ๆ และประสบการณ์ มากกว่าการเริ่มต้น จากเนื้อหาวิชา เพราะถือว่า ประสบการณ์ และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นแหล่งความรู้หรือตำราที่มีคุณค่าสูงสุด ในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และแนวคิดของ Lindeman (1926 อ้างถึงใน Knowles, 1980) ได้สรุปไว้ว่า ผู้ใหญ่จะถูกชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี หากตรงกับความต้องการและความสนใจ ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีหากสถานการณ์เรียนรู้นั้นตรงกับชีวิตผู้ใหญ่ จึงต้องมีการวิเคราะห์ประสบการณ์เพื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง ในการแสวงหาคำตอบ และผู้ใหญ่มีความแตกต่างระหว่างบุคคล และเพิ่มขึ้นเมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น ความสามารถในการเรียนรู้ ในแต่ละช่วงชีวิตของผู้ใหญ่แต่ละคนแตกต่างกัน

Swanson & Arnold (1996) ได้ยืนยันว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้นเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในองค์กร เพราะการเรียนรู้ผู้ใหญ่เอื้อบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานซึ่งเป็นวัยผู้ใหญ่ เห็นคุณค่าในตนเอง และมีความเชื่อมั่นที่จะเรียนรู้ และพัฒนาความสามารถตนเอง อันนำสู่ความเจริญก้าวหน้าในงานทั้งส่วนบุคคลและองค์กร และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ว่าเมื่อใดที่การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ถูกจำกัดในขอบเขต กฎระเบียบ และความต้องการขององค์กร จะเป็น การพัฒนาทรัพยากรบุคคล แต่เมื่อกฎระเบียบนั้นเกิดจากความต้องการของแต่ละคนที่แตกต่างกันสอดคล้องกับความต้องการองค์กร และเป็นความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของบุคคล ก็จะกลายเป็นการเรียนรู้ผู้ใหญ่ ดังนั้น การเรียนรู้ผู้ใหญ่ที่เกิดขึ้นในองค์กรกับการพัฒนาทรัพยากรบุคคล จึงสัมพันธ์ซึ่งพากัน เพราะการเรียนรู้เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญของการปฏิบัติงานในองค์กร นอกจากนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียน จากเดมิโนอิตตีใช้คำว่า “การศึกษาผู้ใหญ่” ซึ่งครอบคลุมถึงกิจกรรมการศึกษาทุกประเภทที่จัดขึ้น สำหรับประชากรวัยผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนต่อมาในระยะ

หลัง ประเทศไทยตระหนักและเห็นว่า จะต้องจัดหาและเตรียมแหล่งความรู้ไว้ให้พร้อม และให้มีกิจกรรมหลากหลายสำหรับให้บริการ โดยรูปแบบของการจัดประสบการณ์แบ่งเป็น 6 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบที่จัดโดยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์
2. รูปแบบที่จัดโดยผ่านสื่อวิทยุ
3. รูปแบบที่จัดโดยผ่านสื่อโทรทัศน์
4. รูปแบบที่จัดโดยผ่านสื่อคอมพิวเตอร์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
5. รูปแบบที่จัดโดยผ่านภูมิปัญญาของแต่ละบุคคล
6. รูปแบบที่จัดโดยผ่านศูนย์การเรียนรู้ แหล่งความรู้ในชุมชน สถาบันองค์กรนั้น ๆ

จากรูปแบบทั้ง 6 ประเภท สามารถสรุปให้เห็นถึง

1. สนองตอบกลุ่มเป้าหมายทุกเพศทุกวัย ทุกการศึกษา
2. สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน
3. จัดโดยใช้วิธีหลากหลายโดยใช้สื่อต่าง ๆ
4. จัดให้ยืดหยุ่นโดยไม่ยึดติดรูปแบบใด ๆ
5. จัดให้ทันต่อเหตุการณ์
6. จัดให้ถูกกาลเทศะ

นอกจากนี้ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ได้ขยายขอบเขตครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกพื้นที่ ทุกสังคม ดังนั้นในปัจจุบันนี้มีหลายหน่วยงานได้แนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร และได้กำหนดรูปแบบของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไว้หลายรูปแบบ ดังนี้ บุนผา พวงมาลี (2542) และคณีย์ เทียนพุ่ม (2543) ได้แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. การเรียนรู้ระดับบุคคล ถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ในองค์กร เมื่อบุคคลใน องค์กรเกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนพฤติกรรม ก็จะส่งผลต่อพฤติกรรมคนอื่น ๆ ในองค์กร ซึ่งเป็นเทคนิค วิธีการเรียนรู้ที่สนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดการเรียนรู้ ประกอบด้วย

- 1.1 ความรู้ที่มีในตนเอง เป็นการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของตนเอง ประมาณความสามารถของตนเอง ศึกษาตนเองว่ามีความรู้ความสามารถในเรื่องใด ทำความรู้จักกับตนเอง มีความต้องการอะไรในอนาคต เพื่อค้นหาบุคลิกภาพ เอกลักษณ์แห่งตน เมื่อรู้ความต้องการจะสามารถชี้นำการเรียนรู้และทิศทางการพัฒนาตนเอง

- 1.2 การเรียนรู้ที่จะเรียนรู้ เมื่อค้นหาจุดอ่อน จุดแข็งของตนเองทางการเรียนรู้ของตนเอง ศึกษาวิธีคิด ตั้งสมมติฐานของตนเองพร้อมกำหนดแนวทางในการเรียนรู้ของตนเอง

1.3 การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก เป็นวิธีการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ปัญหาเป็นตัวกำหนดว่าจะต้องเรียนรู้อะไรจึงจะแก้ปัญหาได้ โดยการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริงในขณะปฏิบัติงาน กระบวนการเรียนรู้จะเชื่อมโยงโดยตรงกับกระบวนการทำงานโดยการเรียนรู้จะเป็นแบบวัฏจักร

1.4 การใช้วิธีเรียนรู้แบบเป็นรูปธรรม เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ขณะทำงานหรือเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงและองค์กรส่งเสริมให้เป็นรูปธรรม เช่น เรียนรู้ในห้องเรียนก่อนฝึกอบรม เข้าหลักสูตรศึกษาในรูปการศึกษาทางไกล เป็นต้น

2. การเรียนรู้ระดับกลุ่ม

2.1 วิธีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม เป็นเทคนิคที่ทำให้การเรียนรู้มีพลังมากกว่าการเรียนรู้ระดับบุคคล ในการนำเสนอความคิดหรือความรู้ ไปสู่องค์กรในระดับกว้างขึ้น เพราะทำให้สมาชิกทีมได้คิดอย่างลึกซึ้ง ในประเด็นซับซ้อน มีการพัฒนาความรู้ไปสู่การเป็นนวัตกรรม มีการประสานงานและการปฏิบัติ และรูปแบบที่มีลักษณะข้ามฝ่ายงาน ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมมีปัจจัยสำคัญ คือ ความพึงพอใจในทีม สร้างคุณค่าของทีมเหนือกว่าคุณค่าของบุคคล ส่งเสริมการสนทนาแสดงความคิดเห็นในทีม สร้างทีมผสมผสาน สร้างความสมดุลระหว่างงานที่ทำการเรียนรู้ขณะทำงาน

2.2 วิธีการเรียนรู้ร่วมกัน เน้นการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม โดยทีมประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลายทั้งระดับหน้าที่การงานสายงานหลัก และสายงานสนับสนุนระดับชั้นการบังคับบัญชาที่แตกต่างกันซึ่งเทคนิคการเรียนรู้นี้จะสนับสนุนให้ความเป็นอิสระ ให้เวลาในการร่วมกันประชุมปรึกษาของทีม

2.3 วิธีการเรียนรู้โดยการปฏิบัติ เป็นวิธีการเรียนรู้โดยผ่านการแก้ปัญหาและพัฒนาแนวทางแก้ไขปัญหาเก่าสู่แนวทางแก้ปัญหาใหม่ โดยอาศัยการศึกษาจากการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นเทคนิคการเรียนรู้ที่ได้จาก

2.3.1 การปฏิบัติโดยการวิจัย ค้นคว้า เป็นกระบวนการวิจัยที่อาจทำได้โดยการรวมกลุ่มคนที่มีปัญหาค้ำค้ำคลึงกัน นำเสนอปัญหาของแต่ละคนต่อกลุ่ม รวบรวมปัญหาร่วมวิเคราะห์ข้อมูลในกลุ่ม สรุปความเห็นของกลุ่ม ร่วมวางแผนไปปฏิบัติ

2.3.2 การปฏิบัติจากผลการเรียนรู้ เป็นการให้บุคคลได้เรียนรู้จากการทำงาน จากการแก้ปัญหาในงาน ร่วมกับผู้อื่น ทำได้โดยมอบหมายงาน โครงการให้ทำให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กร มีการประชุมปรึกษาหารือกันเสมอในเรื่องงาน

2.3.3 ปฏิบัติตามหลักวิทยาศาสตร์ เป็นเทคนิคที่รวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติจากผลการเรียนรู้ มาสร้างเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน พัฒนาให้คนทำอย่างที่ดีและพูด สร้าง

ระบบเทคโนโลยีช่วย ทำโดยนำประโยชน์จากความรู้ที่ได้จากการทดลองปฏิบัติ หรือสร้างทีม
เครือข่าย กระตุ้นให้คนมีการพัฒนาตนเองและองค์กร สร้างแนวคิดวิธีใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน
สร้างเครื่องมือใหม่ ในการเรียนรู้ให้แก่ทุกคน

3. การเรียนรู้ระดับองค์กร มุ่งสร้างให้องค์กรเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อาจทำได้โดยสร้าง
วัฒนธรรมที่ยึดหยุ่นเอื้อต่อการเรียนรู้ ได้ดังนี้

3.1 สร้างโอกาสและบรรยากาศการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถทำได้โดยใช้การเรียนรู้
แบบไม่เป็นทางการ มอบหมายงานที่ท้าทายให้ทำ ใ้บุคคลมีความสามารถที่จะปรับปรุงพื้นฐาน
ธรรมชาติของงานส่งเสริมการฝึกอบรมข้ามสายงานให้บุคลากรมีความสามารถ มีความรู้ในการทำงาน
ที่หลากหลาย ขยายหน้าที่ความรับผิดชอบ เพื่อพัฒนาทักษะการทำงาน

3.2 การเปิดโอกาสในการสร้างและถ่ายโอนความรู้ทั้งสร้างความรู้ใหม่จากการหยั่งรู้ทาง
ความคิดของแต่ละบุคคล การแลกเปลี่ยนความรู้ ผ่านบอร์ดข่าวสารเป็นศูนย์กลางไปรษณีย์ จดหมาย
อิเล็กทรอนิกส์ หรือการประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น

3.3 ต้องจัดวางกระบวนการทำงานให้ส่งเสริมการเรียนรู้โดยสอดคล้องกับระบบการสอน
งาน เช่น เทคนิคการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ กำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติงาน

3.4 สร้างสังคมฝึกอบรม ที่เน้นให้ผู้เข้าอบรมมีความคิดแบบสร้างสรรค์สามารถแก้ปัญหา
และตัดสินใจได้ดี โดยจะมีการจัดทำเป็นแผนการพัฒนาตนเอง โดยจะใช้รูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง
และด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ระหว่างผู้เข้าอบรมด้วยกัน โดยจะสะท้อนผ่านการทำ
กิจกรรม และใช้เทคโนโลยี ในการฝึกอบรมที่ทันสมัย

3.5 ให้ผลตอบแทน คำชมเชย ยอมรับ หรือโบนัส กรณีที่องค์กรมีผลกำไรเพิ่มมากขึ้น อาจ
มีการจัดงานเลี้ยงฉลองความสำเร็จ กรณีที่โครงการใดโครงการหนึ่ง สำเร็จลุล่วงได้ดีจ่ายผลตอบแทน
ตามผลงานที่เกิดจากการใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานเต็มที่

เชียร์ศรี วิวิธศิริ (2527) ได้แบ่ง ระดับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็น 3 ประเภท คือ

1. การเรียนเป็นรายบุคคล หมายถึง การจัดผู้เรียนเพื่อให้เรียนเพียงคนเดียว เช่น การศึกษา
หรือการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนโดยใช้บทสรุป เรียนทางไปรษณีย์ ศึกษาทางไกล เรียนแบบตัวต่อ
ตัว เน้นการฝึกปฏิบัติการฝึกหัด

2. การเรียนเป็นกลุ่ม หมายถึง ผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย 6 – 10 คน เช่น การจัดชั้นเรียนขนาดเล็ก
จัดกลุ่มอภิปรายหรือการศึกษาค้นคว้า การจัดกลุ่มชั้นเรียนขนาดใหญ่ เป็นต้น

3. การเรียนในสถานการณ์มวลชน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนให้แก่กลุ่มคนจำนวน
มากโดยอาศัยสื่อมวลชนเข้าช่วย อาจไม่จำเป็นต้องจัดเป็นชั้นเรียน

ตอนที่ 4 ศิลปะการละคร

ความหมายของศิลปะการละคร

ศิลปะการละครได้รวมเอาละครกับศิลปะการแสดงประเภทต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันอย่างประสมประสาน ซึ่งคำนิยามของละครนั้นก็มิได้อธิบายแตกต่างกันดังเช่นที่

“ละคร” คือ มหรสพอย่างหนึ่งที่เล่นเป็นเรื่องต่าง ๆ มุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดความบันเทิงใจ สนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเร้าความรู้สึกของผู้ดู ขณะเดียวกันผู้ดูก็จะได้แนวความคิด คติธรรม และปรัชญาจากการละครนั้น ละครเป็นวรรณกรรมรูปแบบหนึ่งที่แสดงออกซึ่งอารมณ์ของมนุษย์ โดยสร้างตัวละคร และสถานการณ์ขึ้น เพื่อให้ตัวละครแสดงอารมณ์ออกมาตามสถานการณ์ ก่อให้เกิดเหตุการณ์สอดคล้องสืบเนื่องกันเป็นเรื่องใหญ่ หากเรื่องเล็ก ๆ ที่ตัดออกเป็นตอน ๆ นั้น หากเรื่องเล็ก ๆ ที่ตัดออกเป็นตอน ๆ นั้นต่อเนื่องกันได้โดยสนิท เป็นที่พอใจของคนดูก็นับว่าละครเรื่องนั้นเป็นละครที่ดี (<http://www.knit.or.th/docs/policybrief-lakorn.pdf>)

มนตรี ตราโมท (http://teacher.stjohn.ac.th/gstip/02_lakorn/02_1lakon.htm) ได้อธิบายว่า “ละคร” หมายถึง การแสดงที่ดำเนินเป็นเรื่องราว ได้รับวัฒนธรรมมาจากอินเดีย เพราะมีวิธีการแสดง และท่ารำที่คล้ายคลึงกับของอินเดีย

จิววรรณ กินาวงศ์ (2520) อธิบายว่า “การละเล่นที่แสดงกิริยาท่าทาง ซึ่งจะเป็นรำหรือเต้นก็เรียกละครด้วย”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) อธิบายว่า “ละครเป็นการเล่นจำพวกหนึ่ง ปรกติตัวแสดงแต่งเครื่องมีบอกบทลำนำดัง ๆ มีท่ารำและมีทำเพลง มักแสดงเป็นเรื่องราว (ยกเว้นโขน ลิเก) ละครจำพวกนี้มีความแตกต่างกันออกไปบ้างตามชนิดของละคร แต่ไม่มีแต่งเครื่อง ไม่มีร้อง ไม่มีรำ หรือทำเพลงโดยตรง เช่น ละครพูด ละครตลก”

Morris (1973) อธิบายการแสดงละครหรือ Dramatization ว่า “เป็นการแสดงออกหรือศิลปะอย่างหนึ่งในรูปของการแสดงละคร แต่ไม่ใช่การละครโดยตรง เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลได้มีโอกาสเปิดเผยและแสดงทัศนคติของเขาที่ไม่สามารถแสดงออกมาได้โดยตรงและยังฝึกปฏิบัติให้เกิดทักษะต่างๆร่วมกัน”

นิพนธ์ ศุภปริดี และ ลัดดา ศุภปริดี (2517) อธิบายว่า “การแสดงละคร หมายถึง การแสดงละครที่จัดขึ้นเหมือนกับสถานการณ์ที่น่าจะเป็นจริงมากที่สุด ทั้งบุคลิก การแต่งกายและสิ่งแวดล้อม การจัดแสดงละครแบบนี้เป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อนต้องอาศัยกำลังคนและเวลา”

สุจิต เพียรชอบ (2524) กล่าวว่า “การแสดงละคร คือการแสดงเป็นเรื่องเป็นราวอย่างง่าย ๆ พอที่ผู้เรียนจะแสดงได้เพื่อความบันเทิงใจของผู้แสดงเองและผู้ชม”

เศรษฐ พลอินทร์ (2524) ว่า “การแสดงละคร เป็นการแสดงเพื่อให้เกิดความบันเทิงหรือสำเร็จอารมณ์ที่เป็นเรื่องราว”

จะเห็นได้ว่าละครเป็นศิลปะการแสดงแบบหนึ่ง ซึ่งศิลปะการละคร คือศิลปะที่เกิดขึ้นจากการนำภาพจากประสบการณ์และจินตนาการของมนุษย์มาผูกเป็นเรื่องและจัดเสนอในรูปของการแสดง โดยมีนักแสดงเป็นผู้สื่อความหมายและเรื่องราวต่อผู้ชม ละครยังถือเป็นสื่อและศิลปะชนิดหนึ่งที่เข้าถึงผู้ชมได้เป็นอย่างดี เพราะมีลักษณะเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน จะสังเกตได้จากผู้ชมที่ดูละครจะมีอารมณ์ร่วมไปกับเหตุการณ์และตัวละครนั้นๆ ฉะนั้น สื่อละครเท่ากับเป็นสื่อแห่งชีวิตนั่นเอง ผู้ชมละครจะได้สัมผัส และเฝ้าดูการเป็นไปของชีวิตหนึ่ง ๆ อันแสดงให้เห็นว่าละครไม่เพียงเป็นศิลปะการแสดงแต่ยังเป็นการทำหน้าที่สื่อสารเรื่องราวชีวิตหนึ่งไปยังชีวิตหนึ่ง

ความเป็นมาของกลุ่มละครมะขามป้อม

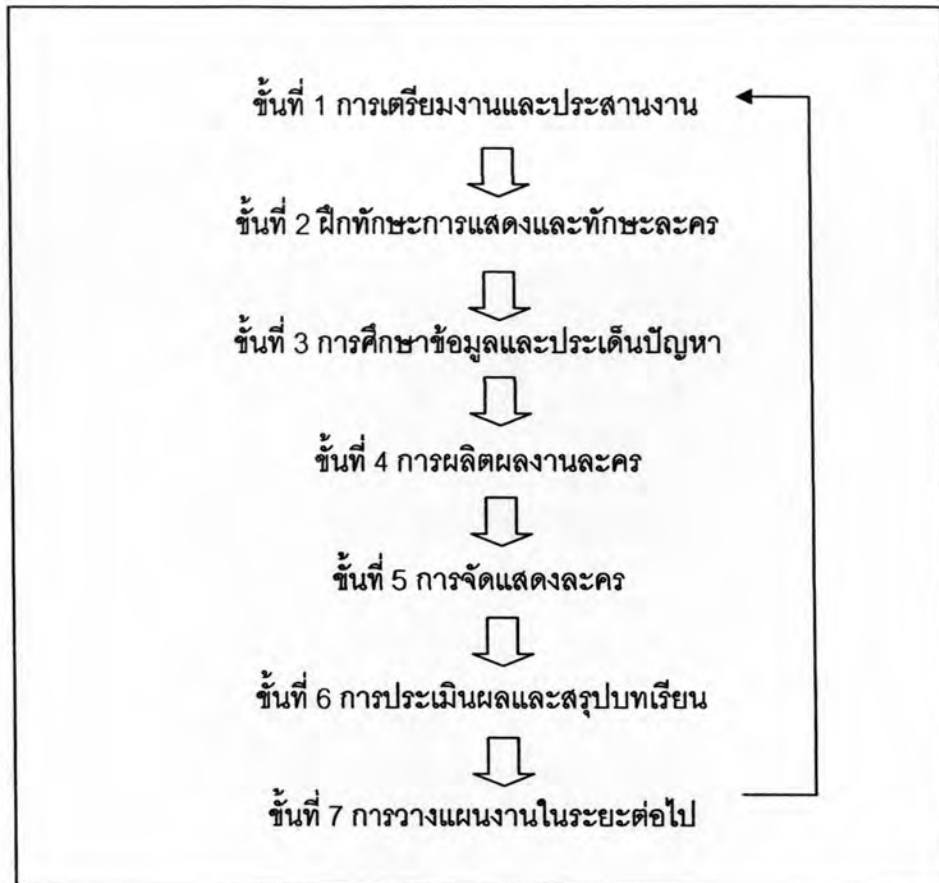
กลุ่มละครมะขามป้อม เดิมเป็นฝ่ายหนึ่งในโครงการสื่อชาวบ้าน ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่ทำกิจกรรมเคลื่อนไหวทางการเมืองสมัย 14 ตุลาคม และ 6 ตุลาคม โดยในระยะแรก จะเป็นการเล่นละครข้างถนนในด้านการเมือง (ส่งเสริมประชาธิปไตย) ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นการเล่นละครง่าย ๆ ที่ให้ความรู้ประชาชนเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน กฎหมาย สุขอนามัย ข่าวสารต่าง ๆ แก่ชาวชนบท โดยวิธีการเล่นละครจะพัฒนาจากสื่อพื้นบ้าน เช่น การเล่านิทาน การเล่นเพลงลูกทุ่ง มาประสานกับเทคนิคละครของโครงการ เช่น ละครหุ่น ละครหน้ากาก ละครใบ้ ภาพยนตร์ (18 ม.ม.) ต่อมามีการขยายงานมาผลิตสื่ออื่น ๆ เพิ่มเติม อาทิ สไลด์ ภาพนิ่ง การทำเทปสปอตสั้น ๆ เพื่อออกอากาศตามเสียงตามสาย ส่วนใหญ่จะทำการผลิตสื่อโดยอาศัยวิธีการผลิตหลายวิธี อาทิการผลิตในพื้นที่คือลงไปอยู่ในพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูล แล้วทำการผลิตสื่อร่วมกับชาวบ้าน หรือรวบรวมข้อมูลกลับมาที่ส่วนกลาง (กทม.) เพื่อทำการผลิตสื่อ แล้วค่อยนำไปเผยแพร่สู่ชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย ในขณะเดียวกันข้อมูลข่าวสารที่รวบรวมได้จากชนบท ก็จะถูกนำไปเผยแพร่สู่สำนักศึกษาหรือสาธารณชนในกรุงเทพฯ ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างเมืองกับชนบท (รุจิรา สุภาษา, 2540)

ทุกวันนี้ผลงานละครของกลุ่มละครมะขามป้อม ได้รับการยอมรับและกล่าวถึงในแวดวงและเวทีที่แตกต่างกันอย่างกว้างขวางมากขึ้น ตั้งแต่ระดับชาวบ้านในชุมชน จนถึงระดับนักวิชาการในสถาบันการศึกษาชั้นสูง ทั้งยังเป็นที่ยุ้จักในต่างประเทศ ทั้งในเอเชีย อเมริกา และยุโรป โดยตั้งแต่ปี 2523-2545 ได้จัดแสดงละครมาแล้วทั้งสิ้น จำนวนไม่น้อยกว่า 441 เรื่อง รวมทั้งสิ้น 8,820 รอบการ

แสดง ตระเวนแสดงมาแล้ว 52 จังหวัด ทั่วประเทศไทยและในต่างประเทศถึง 15 ประเทศ อาทิเช่น ฟิลิปปินส์ ฮองกง ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีย เยอรมัน อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ สหรัฐอเมริกา และ ออสเตรเลีย เป็นต้น ตลอดระยะเวลา 23 ปี ประมาณการว่ามีผู้ชมที่เคยเข้าชมการแสดงของ มะขามป้อมเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 3,500,000 คน (กลุ่มสื่อชาวบ้าน,2545) แต่ก็ยังเป็นที่น่าสงสัยว่า ผลกระทบในระดับต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ชมเหล่านี้ ภายหลังจากที่ได้ชมการแสดงไปแล้วนั้น ในระยะยาว มีมากน้อยเพียงใด และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่พึงประสงค์ได้จริงหรือไม่อย่างไร ซึ่งเป็นคำถามที่แม้แต่ทางกลุ่มก็ยังไม่สามารถตอบตนเองได้ เพราะไม่อาจติดตามผลในระยะยาวกับผู้ชม จำนวนมากมายเหล่านั้น

กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา

จากการรวบรวมข้อมูลกระบวนการละครของกลุ่มมะขามป้อม ทำให้ทราบว่าข้อมูลจาก ดวง แช บัวประโคน และคณะ (2547) เป็นข้อมูลที่เป็นงานวิจัยที่ทำขึ้นเพื่อกลุ่มละครมะขามป้อม โดยเฉพาะ และทางผู้วิจัยจึงยึดเอาข้อมูลจากงานวิจัยนี้เป็นหลักในการอ้างอิง และพบว่า กระบวนการ ละครเพื่อการพัฒนา ประกอบด้วยขั้นตอน 7 ขั้นตอนหลัก ดังแผนผังด้านล่างนี้ และมีรายละเอียดของ การดำเนินงานแต่ละขั้นตอนซึ่งจะกล่าวถึงในหน้าถัดไป

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา 7 ขั้นตอนของมะขามป้อม

1. การเตรียมงานและประสานงาน

ดวงแข บัวประโคน และคณะ (2547) ได้เสนอ การเตรียมงานและประสานงานเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการทำกิจกรรมละครเพื่อพัฒนาการเตรียมงานแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

1.1 การเตรียมงานในส่วนของผู้ปฏิบัติงาน 1) คณะทำงาน จะต้องศึกษารายละเอียดของโครงการ วัตถุประสงค์ของการทำ กิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย และพื้นที่ในการทำงาน โดยอาจจะศึกษาจากเอกสารหรือไป survey ด้วยตนเองก็ได้ 2) ฝ่ายบริหาร จัดเตรียมการประสานงาน งบประมาณ และการอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการทำกิจกรรม เลือกทีมวิทยากร (โดยการรับสมัครหรือคัดเลือกจากอาสาสมัครและเจ้าหน้าที่) และ 3) ทีมวิทยากร ศึกษาาร่วมกันกับคณะทำงานทั้งหมด ในข้อ 1.1 แล้วจะต้องประมวลความรู้ต่างๆ ที่ศึกษาจากโครงการ มาออกแบบหลักสูตรการอบรมให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย พื้นที่ในการทำกิจกรรม อาจมีการอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติมให้กับวิทยากรในกรณีที่เป็น

1.2 การเตรียมงานในส่วนขององค์กรร่วมจัดหรือชุมชน

เป็นกระบวนการประสานงานกับองค์กรร่วมจัดหรือชุมชนก่อนจะเข้าไปทำงานในพื้นที่ “เราจะต้องวางเป้าหมายร่วมกันก่อน เพื่อเตรียมความเข้าใจกับทั้งองค์กรในพื้นที่ที่จะต้องทำงานร่วมกัน และกับคณะวิทยากรที่จะเข้าไปอบรมว่าใครจะทำหน้าที่อะไรบ้าง ต้องศึกษาข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจก่อนจะเข้าไปในชุมชน” (ประดิษฐ ประสาททอง, 2545)

โดยองค์กรร่วมจัดจะต้องเตรียมการเรื่องสถานที่ อาหาร การรับสมัครหรือคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้ารับการอบรม ตลอดจนหาหรือและสื่อสารกับชาวบ้านและผู้นำชุมชน ในกรณีที่เป็นการทำงานในชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับการอบรม นอกจากนั้น จะต้องเป็นผู้สรุปข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายและชุมชนให้กับทีมวิทยากรที่จะลงไปทำงาน

1.3 การเตรียมตัวของกลุ่มเป้าหมาย

เป็นการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายให้ทราบถึงกิจกรรมที่จะจัดขึ้น กำหนดการ วันเวลาและสถานที่ที่จะจัดกิจกรรม และการเตรียมตัวต่างๆ ของผู้เข้าร่วมอบรม การแต่งกาย การเตรียมตัว ฯลฯ ในกรณีที่กลุ่มสื่อชาวบ้านเป็นผู้จัด จะนำเสนอข้อมูลเหล่านี้ในโปสเตอร์หรือช่วงการรับสมัครผู้เข้าอบรม ในกรณีที่จัดอบรม องค์กรร่วมจัดจะเป็นผู้รับผิดชอบชี้แจงรายละเอียดต่างๆ โดยมากแล้วทางกลุ่มจะพยายามกำหนดช่วงอายุ ของผู้เข้ารับการอบรมมิให้มีช่องว่างระหว่างวัยมากนัก เช่นกลุ่มเด็ก 8-13 ปี กลุ่มเยาวชน 14-18 ปี หรือ 15-25 ปี หรือ 18-30 หรือแบ่งตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมายเช่น กลุ่มองค์กรบริหารส่วนตำบล กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มศิลปิน หรือกลุ่มแม่บ้าน ทั้งนี้การแบ่งกลุ่มเป้าหมายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการทำงานในโครงการนั้นๆ (ดวงแข บั้วประโคน และคณะ, 2547)

2. ฝึกทักษะการแสดงและทักษะละคร

ขั้นนี้จะเป็นขั้นตอนของการพัฒนาผู้เข้าร่วมอบรมในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม โดยใช้กระบวนการละครเป็นศูนย์กลาง เริ่มจากการพัฒนาศักยภาพภายในตัวบุคคล (Personal Resources) พัฒนาทักษะทางสังคม (Inter Personal Resources) พัฒนาความรู้และทักษะการแสดง (Basic Acting Skill) และการทำละครอย่างง่าย ให้กับกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมโดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) การเรียนรู้ผ่านการกระทำจริง (Learning by doing) และการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Method) ที่เน้นการบูรณาการความรู้และทักษะต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม โดยอิงข้อมูลทั้งหมดจากกลุ่มละครมะขามป้อม (ดวงแข บั้วประโคน และคณะ, 2547) ด้วยชุดกิจกรรมย่อยดังต่อไปนี้

2.1 การเตรียมความพร้อม เพื่อสร้างความคุ้นเคย และเตรียมความพร้อมของร่างกายและจิตใจใน การทำกิจกรรมละคร ให้กับผู้เข้าอบรม ทั้งยังช่วยให้วิทยากรได้รู้พื้นฐานของผู้เข้าร่วมอบรม จากกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

2.1.1 กิจกรรมละลายพฤติกรรม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้ทำความรู้จักและปรับตัวเข้าหากัน ผ่านเกมส์สนทนาการต่างๆ และเกมส์ละลายพฤติกรรม (Breaking) the Ice) โดยวิทยากรจะเน้นความสนุกสนานจังหวะที่ฉับไว เพื่อเป็นการอุ่นเครื่องร่างกาย (Warm up) ไปด้วยในตัว โดยสอดแทรกการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มผู้เข้าอบรม เน้นให้ผู้เข้าอบรมเริ่มต้นเรียนรู้ที่จะกล้าแสดงออกและปลดปล่อยตนเอง เป็นการสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยในการทำงาน ลักษณะพิเศษของการละลายพฤติกรรมในแบบฉบับของมะขามป้อมคือเริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิทยากรกับผู้เข้าร่วมอบรม ในตอนแรก จากนั้นจะถ่ายโอนไปเน้นให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วมอบรมด้วยกันเองในระยะต่อไป

2.1.2 กิจกรรมการรู้จักตนเองและผู้อื่น เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะทางกลุ่มฯ เชื่อว่าการที่คนเรารู้จักตนเองมากพอ จะนำไปสู่การสนใจรู้จักคนอื่นและจะสามารถเปิดกว้างให้กับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ ได้อย่างมั่นใจมากขึ้น การรู้จักตนเองนี้เป็นจุดเริ่มต้น และเป็นเป้าหมายที่สำคัญของกิจกรรมละคร เช่นเดียวกับกับการรู้จักคนอื่น ซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมการยอมรับและเคารพต่อทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งในแง่บวกและแง่ลบ เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน เรียนรู้และทำงานร่วมกันอย่างผาสุก นอกจากนั้นวิทยากรจะสอดแทรกกิจกรรมการสำรวจความคาดหวัง และแนะนำทิศทางการอบรม (Orientation) ไปด้วย

2.1.3 กระบวนการกลุ่ม (Group Dynamic) เนื่องจากการทำละครเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยการทำงานเป็นทีมสูงมาก นอกจากนั้นละครก็เป็นศิลปะร่วมที่ต้องอาศัยทักษะการทำงานกลุ่มในระดับที่สูงกว่าศิลปะแขนงอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงละครหรือชิ้นการผลิตละคร สิ่งสำคัญคือการทำงานร่วมกัน ทั้งการทำงานทางความคิด และการทำงานทางปฏิบัติ การสร้างความตระหนักให้ผู้เข้ารับการอบรม เห็นความสำคัญของกระบวนการขับเคลื่อนงานด้วยกลุ่มจึงเป็นหัวใจของ การอบรม ซึ่งทักษะการทำงานกลุ่มและวิธีคิดเช่นนี้จะต้องนำไปใช้ในการทำงานละครเพื่อการพัฒนาในทุกระดับ นอกจากการฝึกฝนกิจกรรมกลุ่มในขั้นนี้แล้ว แนวคิดการมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นทีมจะถูกสอดแทรก และบูรณาการอยู่ในกิจกรรมอื่นๆ แทบทุกขั้นตอน

2.2 ทักษะพื้นฐานด้านการแสดง การฝึกทักษะพื้นฐานด้านการแสดงของกลุ่มละครมะขามป้อมจะมีลักษณะพิเศษ คือ เน้นความเป็นธรรมชาติและเรียนรู้การแสดงจากชีวิตจริง โดยไม่ต้องการให้ผู้เข้าร่วมอบรมรู้สึกตัวว่ากำลังแสดงอยู่ หรือกำลังอยู่ในระหว่างการฝึกทักษะการแสดง (โดยเฉพาะอย่าง

ยิ่งในระยะแรก ๆ) เพราะไม่ต้องการให้ผู้เข้าอบรมแสดงละครด้วยการอวดตนเอง (Present & Pretend) และต้องการให้ทุกคนได้ร่วมแสดงไม่ว่าคนๆ นั้นจะต้องการเป็นนักแสดงหรือไม่ก็ตามเพราะเชื่อมั่นว่าทุกคนมีศักยภาพในการแสดงออกอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่จำกัดที่รูปร่างหน้าตาพรสวรรค์ หรือ ความกล้าแสดงออก และการแสดงก็มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อตนเองและผู้อื่น ความเข้าใจตัวละครของนักแสดง ก็คือความเข้าใจต่อชีวิตมนุษย์นั่นเอง ดังนั้นกิจกรรมฝึกทักษะพื้นฐาน การแสดงจะถูกออกแบบให้เป็นเกม หรือเป็นกิจกรรมละคร (Theatre Game) แบบบูรณาการ ที่สามารถช่วยให้ผู้เข้าอบรมได้ฝึกฝนตนเองร่วมกับกลุ่มเพื่อนในทักษะย่อยต่างๆ ดังนี้

2.2.1 การฝึกสมาธิ (Concentration) สมาธิเป็นหัวใจของการแสดง และการทำงานทุกอย่างในละคร โดยเฉพาะการแสดงละคร นักแสดงต้องปลดปล่อยตนเองออกจากความเป็นจริง เข้าสวมบทบาทเป็นอีกคนหนึ่งซึ่งตนต้องแสดง สมาธิของนักแสดงจึงต้องแบ่งออกเป็นสองส่วนพร้อมๆ กันคือ ทั้งการเป็นตัวของตัวเอง และการปลดปล่อยตัวเองเข้าสู่บทบาทของตัวละครที่สวมอยู่ (กลุ่มสี่ชาวบ้าน ม.ป.ป.) การฝึกสมาธิแบบนักแสดงจึงต้องมีการฝึกหลายๆแบบ เช่นการฝึกด้วยการเคลื่อนไหวร่างกายแบบต่างๆ การสำรวจตนเอง กิจกรรมนาฏลีลา (Movement) ทั้งการฝึกแบบเดี่ยวและเป็นกลุ่ม การควบคุมร่างกาย แบบฝึกหัดการหายใจและเปล่งเสียง การฝึกความฉับพลัน (Spontaneity) การผ่อนคลาย (Relaxation) การเปิดประสาทสัมผัสและการสังเกต

2.2.2 การจินตนาการ (Imagination) เป็นเครื่องมือที่สำคัญของการแสดงและการทำละคร รวมทั้งงานศิลปะทุกแขนง จินตนาการเป็นบ่อเกิดของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยเฉพาะละครเพื่อการพัฒนาเป็นละครแบบที่ไม่เน้นใช้องค์ประกอบทางการละครเพื่อสร้างภาพการแสดงที่สมจริง (Spectacle) เช่นการสร้างฉาก แสงสี ฯลฯ ละครแบบนี้จึงต้องใช้จินตนาการเข้าช่วยเป็นอย่างมาก ซึ่งนักแสดงจะต้องสามารถสร้างจินตนาของตนเองขึ้นมาและทำให้ผู้ชมเกิดการคล้อยตามร่วมจินตนาการไปด้วยกัน ทั้งต่อบทบาทและฉากต่างๆ ตามท้องเรื่อง ซึ่งบางครั้งใช้คนๆ เดี่ยวแสดงเป็นหลายบทบาท หรือใช้ร่างกายคนเป็นฉากหรืออุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ แบบฝึกจินตนาการของกลุ่มละครมะขามป้อมจะมีลักษณะพิเศษ เช่นเดียวกับการฝึกสมาธิ คือฝึกให้จินตนาการผ่านการกระทำและการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ มิใช่จินตนาการแบบฝันกลางวัน การจินตนาการผ่านการกระทำเช่น การสมมติให้ตนเองเป็นดอกไม้ การสมมติเวทีว่างเปล่าให้เป็นท้องทะเล แล้วให้ผู้เข้าอบรมจินตนาการว่าตนเองเป็นสัตว์อะไรในท้องทะเล เป็นต้น

2.2.3 การสร้างความเชื่อ (Believing) การสร้างความเชื่อเป็นทักษะที่ต่อเนื่องจากสมาธิและจินตนาการ นักแสดงจะต้องมีความเชื่อในบทบาทจึงจะสามารถแสดงได้อย่างเป็นธรรมชาติและสมจริง การสร้างความเชื่อจะก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการแสดงออก ทำให้สามารถละทิ้งความอายและ

ปลดปล่อยตัวตนได้ เมื่อนักแสดงเชื่อในสิ่งที่ทำ และกระทำสิ่งต่างๆ บนเวทีโดยมีความเชื่อ ก็จะก่อให้เกิดการแสดง (Acting) ที่สมจริงตามบทบาทซึ่งทำให้ผู้ชมมีความเชื่อว่านักแสดงกำลังเป็นตัวละครนั้นๆ ตามไปด้วย นอกจากนั้นการสร้างการเชื่ออีกความหมายหนึ่ง ในการฝึกทักษะการแสดงแบบละครแบบป้อมคือ ความเชื่อใจหรือไว้วางใจกันและกัน (Trust) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการทำงานเป็นทีม ที่สามารถฝึกฝนได้ด้วยแบบฝึกหัดการแสดงแบบที่เน้นการสร้างการเชื่อใจกันและกัน โดยเริ่มจากเชื่อตนเองก่อนแล้วจึงนำไปสู่ความเชื่อใจเพื่อนในกลุ่ม ความเชื่อใจนี้จะช่วยให้นักแสดงสามารถแสดงละครร่วมกันได้อย่างกลมกลืน ลื่นไหลไม่ติดกั๊ก

2.2.4 การสื่อสารโดยใช้ร่างกาย (Body Expression & Mime) การสื่อสารโดยใช้ร่างกายเป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสารทั้งหมด เป็นการสื่อสารที่เก่าแก่ที่สุดของมนุษยชาติ ดังนั้นจึงมีประสิทธิภาพสูง โดยสามารถข้ามข้อจำกัดของภาษาและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ละครของกลุ่มละครแบบป้อมจะมีลักษณะพิเศษคือเน้นการสื่อสารโดยใช้ร่างกาย จึงทำให้สามารถสื่อสารกับคนต่างชาติต่างภาษาได้ แม้ว่าจะจะเป็นละครที่มีบทพูดภาษาไทย เพราะนักแสดงสามารถสื่อสารผ่านภาษาท่าทางได้เป็นอย่างดีนั่นเอง นอกจากนั้นการแสดงละครในชุมชนอาจมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่นเสียงรบกวนหรือผู้ชมอาจเป็นผู้ที่เดินผ่านไปผ่านมาในตลาด ดังนั้นละครจึงเน้นการแสดงด้วยภาษาท่าทางมากกว่า ภาษาพูดหรือบทสนทนายาวๆ

ในการอบรมเบื้องต้นวิทยากรจะเน้นให้ผู้เข้ารับการอบรมสื่อสารโดยใช้คำพูดหรือภาษาพูดให้น้อยที่สุด เพื่อให้สามารถแสดงออกผ่านร่างกายได้อย่างชัดเจนเสียก่อนนอกจากนั้นการไม่ยอมให้ผู้เข้าอบรมใช้ภาษาพูดในการแสดงช่วงแรกๆ จะช่วยลดขั้นตอนของการคิดเรื่องที่ซับซ้อนเพราะมีข้อจำกัดทางภาษาจึงต้องสร้างเรื่องด้วยโครงเรื่องง่ายๆ ทำให้ผู้เข้าอบรมมีวิธีคิดในการทำงานละครและการแสดงแบบที่ไม่เน้นความซับซ้อนแต่สื่อสารได้ชัดเจนโดยการแสดงออกผ่านร่างกายและการใช้ภาษาท่าทางนี้ก็มีเทคนิคต่างๆ ที่ช่วยให้การแสดงน่าสนใจมากขึ้น เช่นการเน้นย้ำ การใช้จังหวะ การขยายท่าทางให้เกินจริง (Exaggeration) และการเลียนแบบท่าทางจากชีวิตจริง (เช่นละครใบ้) แบบฝึกหัดที่ช่วยให้นักแสดงสามารถเรียนรู้การแสดงออกได้โดยไม่ต้องใช้ภาษาพูด เช่นแบบฝึกหัดละครสัตว์ ซึ่งจะให้ผู้เข้าอบรมตระหนักว่า ตนเองและกลุ่มสามารถสื่อสารและแสดงละครให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราวได้โดยไม่ต้องใช้คำพูด แม้แต่คำเดียว แบบฝึกหัดที่ออกแบบไว้อย่างบูรณาการจะช่วยให้ผู้เข้าอบรมมีความเข้าใจเทคนิคทางการแสดง ไปพร้อมๆ กับความเข้าใจในความเป็นละครหรือกลวิธีการสร้างละคร โดยกลวิธีเฉพาะตัวของกลุ่มละครแบบป้อม ในการสอนเทคนิคการแสดงจะไม่ใช้วิธีสอนเป็นหัวข้อ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนยึดติดกับรูปแบบหรือเทคนิค แต่จะสอนผ่านการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานการแสดงร่วมกันในกลุ่ม และบอกเทคนิคที่ถูกต้องเมื่อพบปัญหาจากการแสดง เช่นเมื่อผู้เข้าอบรมยืนบังกัน ก็จะสอนเทคนิคการยืนบนเวที หรือ

บางครั้งจะใช้วิธีสอนผ่านการชมเชย ซึ่งให้เห็นเมื่อมีผู้แสดงบางคนสามารถค้นพบเทคนิคการแสดงได้ โดยบังเอิญ นอกจากนั้นจะใช้วิธีผลัดกันเล่นและผลัดกันดู เมื่อเพื่อนแสดงอยู่ ผู้ชมจะต้องคอยสังเกตและร่วมกันวิพากษ์วิจารณ์ตอนหลัง ทำให้ผู้เข้าอบรมเรียนรู้เทคนิคการแสดงผ่านการค้นพบและการสังเกตเชิงประจักษ์ และจะสอนเทคนิคใหม่ๆ ต่อเมื่อพบปัญหาที่ทุกคนสามารถมองเห็นได้ การสอนแบบนี้ช่วยให้ผู้เข้าอบรม มีทักษะการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากการสังเกตและการปฏิบัติจริงแม้ภายหลังการอบรม

2.2.5 การฝึกการใช้เสียง (Voice training) โดยทั่วไปการฝึกเสียงสำหรับการแสดงมีขั้นตอนที่ซับซ้อนและต้องใช้เวลามาก แต่การอบรมละครเพื่อการพัฒนาจะเน้นเฉพาะพื้นฐานการออกเสียงที่ถูกต้อง และการเปล่งเสียงที่มีพลัง (Projection) โดยไม่ต้องตะโกน ด้วยการฝึกการหายใจที่ถูกต้อง (หายใจเข้าท้องป่องหายใจออกท้องแฟบ) การฝึกเปล่งเสียงโดยใช้ลมจากท้อง การพูดให้ชัดเจน โดยเน้นการให้เทคนิคอื่นๆ เพิ่มเติมเมื่อพบปัญหาเช่นเดียวกันเพราะเมื่อวิทยากรให้ผู้เข้าอบรมสะท้อนปัญหาการแสดงของเพื่อนๆ เรื่องเสียงมักจะเป็นปัญหาอันดับต้นๆ ที่กลุ่มจะสังเกตเห็นได้ชัดเจนนอกจากนั้น กิจกรรม การฝึกเสียงยังออกแบบให้สนุกสนาน ผ่อนคลาย หรือบูรณาการความต้องการพัฒนาด้านอื่นๆ เข้าไป เช่น ฝึกเสียงด้วยการร้องเพลง (บวกความกล้าแสดงออก) ฝึกเสียงด้วยการควบคุมการหายใจของตนเองให้เข้ากับจังหวะกลุ่ม (บวกความเข้าใจเรื่องจังหวะของกลุ่มและสมาธิ) ฝึกเสียงโดยให้สังเกตเส้นทางเดินของลมหายใจการเกิดเสียง (การรู้จักธรรมชาติร่างกายของตนเอง) ฝึกเสียงโดยให้เปล่งเสียงอย่างสร้างสรรค์ (บวกจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์) เป็นต้น

2.2.6 การสร้างเรื่องอย่างง่าย (Story telling) การสร้างเรื่องอย่างง่ายเป็นขั้นตอนที่เริ่มเข้าสู่การเรียนรู้ทักษะละคร หรือการละคร (Play Making) หัวใจของละครคือ การเล่าเรื่อง ในขณะที่เดียวกัน “เรื่อง” ก็เป็นจุดยุทธศาสตร์ของละครเรื่อง ทำให้ละครแตกต่างจากสารคดีหรือข่าวทั่วไป เพราะเรื่องในละครจะมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ จุดเริ่มต้น (The Beginning) จุดขัดแย้งหรือปมปัญหา (Conflict) และจุดจบหรือบทสรุปของเรื่อง (The Conclusion) ละครทุกเรื่องจะต้องประกอบด้วย 3 จุดนี้ จุดสำคัญที่สุดที่ทำให้ละครเป็นละครคือ ความขัดแย้ง หรือปมปัญหา ถ้าไม่มีปัญหาก็คงไม่เกิดละคร ดังนั้นละครของมะขามป้อมจะเป็น ละครที่พูดถึงปัญหาโดยเริ่มต้น Orientation จากแบบฝึกหัดการสร้างเรื่องนี้เอง

การสอนการสร้างเรื่องจะสอนผ่านแบบฝึกหัดสำคัญคือ “กิจกรรมสามภาพ” โดยวิทยากรจะให้ผู้เข้าอบรมทำภาพนิ่งขึ้นมา 3 ภาพ (โดยให้ทำที่ละภาพ) มักจะยกเรื่องของประเพณีขึ้นมาเป็นโจทย์ เพราะเป็นสิ่งที่ผู้เข้าอบรมคุ้นเคย กันดี (เป็นการสอดแทรกเรื่องพื้นบ้านอีกทางหนึ่งด้วย) เช่นให้ผู้เข้าอบรมสร้าง ภาพนิ่ง ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นภาพประเพณีโบราณคนให้นำเสนอเป็นภาพนิ่ง โดยให้ทุกคนในกลุ่มร่วมแสดง แล้วให้เพื่อนๆ ทายว่าเป็นประเพณีอะไร สังเกตได้จากอะไร มีการจัดภาพเหมาะสมแล้วหรือไม่ (สอดแทรกเทคนิคการวางตำแหน่งนักแสดงบนเวที-Blocking) ภาพที่สองจะให้สร้างภาพ

เหตุการณ์ต่อเนื่องจากภาพแรกแต่จะต้องมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นภาพที่สามเป็นภาพจบของเหตุการณ์นั้น เช่น

ภาพแรก ภาพงานแห้วขนาด ญาติฯ ร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน มีการกินเหล้ามากมาย
 ภาพที่สอง คนแบกนาคนมา ทำนาคนตก ทุกคนตกใจ
 ภาพที่สาม งานบวชกลายเป็นงานศพ ญาติฯ ร้องไห้คร่ำครวญ

จากนั้นวิทยากรจะให้แต่ละกลุ่มนำเสนออย่างต่อเนื่องเป็นภาพที่เคลื่อนไหวได้ ก็จะได้ละครเดี่ยว 1 เรื่องที่มีองค์ประกอบของเรื่องครบ และหากใส่บทพูดและเสียงประกอบ หรือเพิ่มเติมรายละเอียดเข้าไปก็จะเป็นละครรายที่สมบูรณ์ 1 เรื่อง และวิทยากรจะอธิบายว่าละครทุกเรื่องมีภาพสำคัญอยู่สามภาพ แต่จะเพิ่มเติมรายละเอียดในระหว่าง 3 ภาพนี้ให้ยาวนานอย่างไรก็ได้ 3 ภาพนี้จึงเป็นเส้นเรื่องหรือ Story Line ที่มีจุดเริ่มต้น (Start) จุดขัดแย้ง (Story) จุดจบ (Stop) ซึ่งเทคนิคนี้สามารถปรับใช้กับการวิเคราะห์เรื่องราวในละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรือใช้เป็นโครงในการเขียนเรื่อง หรือเล่าเรื่องอะไรก็ได้

ประเด็นสำคัญอีกประเด็นในขั้นตอนนี้ ก็คือการอธิบายเชื่อมโยงให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจหัวใจของละคร ที่ต้องมีเรื่องเป็นเสมือนกระดูกสันหลังของละครรายละเอียดต่างๆ เปรียบเสมือนเลือดเนื้อที่ทำให้ละครมีชีวิตชีวาขึ้นมา สิ่งสำคัญที่สุดของเรื่องคือปมปัญหาหรือจุดขัดแย้ง ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำให้เรื่องราวหนึ่งๆกลายเป็นละครแล้ว ยังทำให้ละครเป็นภาพสะท้อนของปัญหา การทำละครเพื่อการพัฒนาจึงต้องทำจากปัญหา เพื่อนำเสนอปัญหาอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาในอนาคต ดังนั้นละครจึงช่วยให้มนุษย์ได้เผชิญหน้ากับปัญหาและสามารถพิจารณาปัญหาต่างๆ ด้วยสายตาของผู้ชม อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในปัญหาต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ละครของมะขามป้อม ไม่ว่าจะดำเนินเรื่องราวด้วยความสนุกสนานแค่ไหน ก็จะต้องนำเสนอประเด็นปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นแก่นสารหรือสาระสำคัญของเรื่อง เพื่อให้ผู้ชมเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ ที่มีคุณค่าเสมอ

2.2.7 การนำเสนอด้วยเทคนิคละคร หลังจากแบบฝึกหัดของการสร้างเรื่องก็จะเป็นการเรียนรู้การนำเสนอด้วยเทคนิคละคร คือการสร้างละครเป็นเรื่อง การฝึกสร้างบทละครหรือบทสนทนา ที่ไม่ใช่วิธีให้เขียนบท แต่ใช้วิธีฝึกการแสดงแบบด้นสด (Improvisation) ให้ผู้แสดงฝึกแสดงโดยคิดบทสนทนาด้วยตนเองจากโครงเรื่องคร่าวๆ ที่วางไว้ และต้องควบคุมไม่ให้แสดงออกนอกเรื่อง จากนั้นจะเพิ่มเทคนิคของการจัดภาพบนเวทีเทคนิคการนำเสนอแบบต่างๆ ที่จะสามารถนำมาสร้างความน่าสนใจให้กับละคร เทคนิคการฝึกซ้อมการใส่เสียงประกอบ ฯลฯ โดยใช้กลวิธีการสอนที่เป็นเอกลักษณ์คือให้เรียนรู้ผ่านการทดลองและใช้วิธีการชี้ให้เห็นจากการแสดงของเพื่อน (ช่วงหลังๆ จะลดเทคนิคชมเพื่อชี้ เพราะผู้เข้าอบรมจะเริ่มชินกับวัฒนธรรมการวิจารณ์แล้ว) จะมานั่งให้ทัศนคติหรือ Concept เช่น

1. ผิดเป็นครูเพราะจะทำให้เกิดการเรียนรู้
 2. ปัญหาช่วยให้เกิดปัญญาเพราะเทคนิคใหม่ๆ เกิดจากการแก้ปัญหาเสมอ
 3. ละครดีต้องซ้อมเพื่อให้เกิดการพัฒนา เน้นการคิดไปทำไป มากกว่านั่งคิดมากๆ แล้วทำไม่ได้ ต้องจัดสรรเวลาคิดกับเวลาทำให้เหมาะสม
 4. การทำละครดีๆ ต้องใช้จินตนาการ แต่ถ้าทำละครด้วยการจินตนาการ (ไม่ยอมลงมือปฏิบัติ เสียที) มักจะได้ละครที่ไม่ดีเสมอ
 5. การทำละครต้องช่วยกันสร้างสรรค์ ช่วยกันคิดช่วยกันมองภาพ ต้องมีผู้เสียสละออกมามอง ภาพรวม (คือผู้กำกับฯ) ผู้กำกับไม่ใช่คนส่งนักแสดง แต่เป็นผู้ช่วยมองภาพ ช่วยให้นักแสดงและละคร ออกมาดีการแสดงจะดีได้ต้องให้คนอื่นช่วยมอง (ตัวเองมองไม่เห็นตัวเอง) ดังนั้นอย่ากลัวการวิจารณ์ (Comment) ต้องเชื่อใจเพื่อที่วิจารณ์และแนะนำเรา เพราะเขาต้องการช่วยให้เราดูดีมากขึ้น
 6. ละครที่ดีต้องสื่อสารกับผู้ชมได้ เรื่องราวไม่จำเป็นต้องซับซ้อนอาจจะเป็นเรื่องง่ายๆ แต่ถ้ามี ประเด็นดีๆ นักแสดงแสดงดีๆ และมีความคิดดีๆ ซึ่งนักแสดงสามารถสื่อสารออกมาได้ดี ก็จะกลายเป็น ละครที่ดีได้มากกว่าเรื่องที่ซับซ้อนแต่ดูไม่รู้เรื่อง
- เมื่อการอบรมดำเนินมาจนถึงจุดนี้ ผู้เข้าอบรมก็จะได้รับการพัฒนาให้มีทักษะทั้งในด้านการ แสดงและละครเบื้องต้น ณ ระดับที่พร้อมจะทำละครแล้ว วิทยากรก็จะดำเนินกระบวนการขั้นต่อไปคือ การนำผู้เข้าอบรมลงพื้นที่เข้าไปในชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลและประเด็นปัญหา

3. การศึกษาข้อมูลประเด็นปัญหา

- 3.1 เป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักต่อประเด็นปัญหา การพัฒนาที่น่าเสนอ เช่น โรค เอดส์ ยาเสพติด
- 3.2 เป็นการให้ความรู้ ทักษะการศึกษา ข้อมูลจากชุมชน (Community Research)
- 3.3 เป็นการให้ความรู้ ทักษะการทำงานกับชุมชน การลงพื้นที่ การปฏิสัมพันธ์กับชุมชน
- 3.4 เป็นการให้ทักษะการจับประเด็น วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล
- 3.5 เป็นการให้ทักษะการนำข้อมูลมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างเรื่อง การเลือกสรรข้อมูลและเปลี่ยน (Transformation) ข้อมูลให้เป็นโครง/เนื้อเรื่องเพื่อให้นำเสนอเป็นละคร

4. การผลิตงานละคร

- 4.1 ให้ผู้เข้าอบรมสร้างละครสั้น ๆ จากประเด็นปัญหา
 - 4.1.1 มุ่งให้ผู้เข้าอบรมได้ใช้เทคนิคต่างๆ ที่เรียนรู้มาแล้วจากการอบรมในการสร้างละครด้วยตนเอง

- 4.1.2 การสร้างบทเน้นวิธีต้นสด โดยกลุ่มนักแสดงมีส่วนร่วมในการสร้างบทมากกว่าเขียนเป็นบทแล้วมาท่องจำ แบบการฝึกซ้อมละครเวทีทั่วไป
- 4.1.3 เน้นการแบ่งบทบาทและหน้าที่ และการมีส่วนร่วมในการทำละคร
- 4.1.4 เน้นให้ผลงานละครเกิดจากการสร้างสรรค์ของผู้เข้าร่วมเป็นหลัก
- 4.1.5 ในระยะแรกไม่เน้นบทบาทผู้กำกับการแสดงในกลุ่มผู้เข้าร่วม
- 4.2 สรุปผลการสร้างสรรค์และคัดเลือกจาก
- 4.3 เตรียมงานการแสดงและอุปกรณ์ประกอบ
- 4.4 การซ้อมรวมของทุกฝ่าย, เตรียมการจัดแสดง

- 5. การจัดแสดงละคร**
 - 5.1 การประชาสัมพันธ์
 - 5.2 การเตรียมสถานที่สำหรับผู้ชม
 - 5.3 การออกหาหน้แทนเพื่อเรียกคนดู
 - 5.4 การจัดกิจกรรมก่อนการแสดง
 - 5.5 การแสดง
 - 5.6 กิจกรรมหลังการแสดง

- 6. การประเมินผลและสรุปบทเรียน**
 - 6.1 การประเมินผลและสรุปบทเรียนหลังการแสดงเสร็จสิ้นลง
 - 6.2 การประเมินผลและสรุปบทเรียนจากการอบรม (ในกลุ่มผู้เข้าอบรมและวิทยากร)
 - 6.3 การประเมินผลและสรุปบทเรียนจากการอบรม (วิทยากรและองค์กรร่วมจัด)
 - 6.4 การประเมินผลและสรุปบทเรียนจากการอบรม (เฉพาะวิทยากร-เจ้าหน้าที่ของกลุ่ม)

- 7. การวางแผนงานในระยะต่อไป**
 - 7.1 การวางแผนงานในระยะต่อไปของกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม
 - 7.2 การวางแผนงานในระยะต่อไปของกลุ่มวิทยากร

ตารางที่ 2.1 แสดงกระบวนการละครแต่ละขั้นตอน

ดวงแข บัวประโคน และคณะ (2547) ได้แบ่งกระบวนการละครแต่ละขั้นออกเป็นดังนี้

กระบวนการ	ผลที่ได้รับ
<p>ขั้นที่ 1</p> <p>การเตรียมงาน และประสานงาน</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความชัดเจนของโจทย์และเป้าหมายของการอบรม 2. หลักสูตรกิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย 3. ความพร้อมของกลุ่มเป้าหมายและสถานที่อบรม 4. ความพร้อมของทีมวิทยากร 5. ความราบรื่นของปัจจัยอื่นๆ และสภาพแวดล้อมของการอบรมเช่น อาหาร อุปกรณ์ และการประสานงาน
<p>ขั้นที่ 2</p> <p>การฝึกทักษะการแสดง และทักษะละคร</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การพัฒนาศักยภาพภายในบุคคลของกลุ่มเป้าหมาย (เช่น ความเข้าใจตนเองและผู้อื่น ความเชื่อมั่นในตนเอง) 2. การพัฒนาทักษะทางสังคมของกลุ่มเป้าหมาย (เช่นการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร) 3. ความรู้และทักษะการแสดง (เช่น สมมติ จินตนาการ การแสดงออก การสร้างความเชื่อ) 4. ความรู้และทักษะในการทำละครอย่างง่าย (เช่นการทำละครโดยใช้เทคนิค Story theatre) 5. ทักษะการเรียนรู้แบบกลุ่ม (เช่นการเรียนรู้จากกันและกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสะท้อนกลับ) 6. ความสามารถในการเรียนรู้จากประสบการณ์และจากการกระทำจริง (เช่น การสรุปความรู้ด้วยตนเอง จากการทดลองทำกิจกรรมหรือปฏิบัติจริง)

ตารางที่ 2.1 แสดงกระบวนการละครแต่ละขั้นตอน (ต่อ)

กระบวนการ	ผลที่ได้รับ
<p>ขั้นที่ 3</p> <p>การศึกษาข้อมูลและประเด็นปัญหา</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักต่อประเด็นปัญหา การพัฒนาที่นำเสนอ เช่น โรคเอดส์ ยาเสพติด 2. ความรู้ ทักษะการศึกษา ข้อมูลจากชุมชน (Community Research) 3. ความรู้ ทักษะการทำงานกับชุมชน การลงพื้นที่ การปฏิสัมพันธ์กับชุมชน 4. ทักษะการจับประเด็น วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล 5. ทักษะการนำข้อมูลมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างเรื่อง การเลือกสรรข้อมูลและเปลี่ยน (Transformation) ข้อมูลให้เป็นโครง/เนื้อเรื่องเพื่อนำเสนอเป็นละคร 6. ทักษะการเตรียมความพร้อม/บอกข่าวสารและเชื่อมโยงสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนขั้นที่ 1
<p>ขั้นที่ 4</p> <p>การผลิตผลงานละคร</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การผลิตซ้ำความรู้และทักษะในขั้นที่ 2 โดยกลุ่มเป้าหมายจะเป็นผู้กระทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง 2. การนำความรู้ในขั้นที่ 2 และ 3 มาประยุกต์ใช้ในการทำงานจริง คือการสร้างผลงานละคร 3. ได้ผลงานละครซึ่งสามารถใช้เป็นสื่อในการนำเสนอข้อมูลและประเด็นปัญหาที่ต้องการไปสู่ประชาชนในชุมชน
<p>ขั้นที่ 5</p> <p>การจัดแสดงละคร</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความรู้ ทักษะในการประชาสัมพันธ์และการจัดแสดงละคร 2. ความรู้ ทักษะในการจัดกิจกรรมสนทนากา การเป็นพิธีกรและกิจกรรมการมีส่วนร่วมของผู้ชมก่อนการแสดง 3. ความรู้ ความเข้าใจในการแสดงละคร ว่าเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ของผู้ชมเป็นอย่างสูง 4. ทักษะการแสดงต่อหน้าผู้ชมและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า 5. ความรู้ ทักษะในการจัดกิจกรรมหลังการแสดง การเสริมความรู้ และการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อพัฒนาผู้ชม ต่อเนื่องจากการแสดง 6. ความรู้ ทักษะการประเมินกลุ่มผู้ชม และการประเมินผลงานการแสดงว่าสื่อสารได้ดีหรือไม่ (เบื้องต้น)

ตารางที่ 2.1 แสดงกระบวนการละครแต่ละขั้นตอน (ต่อ)

กระบวนการ	ผลที่ได้รับ
<p>ขั้นที่ 6</p> <p>การประเมินผล</p> <p>และสรุปทเรียน</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความรู้ ทักษะการประเมินผลตนเองและผู้อื่นทั้งในการทำงานส่วนของตนเองและกลุ่ม 2. ความรู้ ทักษะการเรียนรู้จากการสะท้อนกลับและวิพากษ์วิจารณ์ 3. ทักษะการคิดวิเคราะห์ 4. ทักษะการสรุปทเรียน 5. วิทยาการและผู้จัดการได้ทราบผลการอบรม ความสำเร็จและข้อบกพร่องของการอบรม 6. วิทยาการได้แนวทางในการดำเนินกิจกรรมในขั้นต่อไป
<p>ขั้นที่ 7</p> <p>การวางแผนงาน</p> <p>ในระยะต่อไป</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. วิทยาการ องค์กร่วมจัดได้แนวทางในการดำเนินงานประสานงานในระยะต่อไป 2. กลุ่มเป้าหมายได้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตและทิศทางการทำงานของกลุ่มในระยะต่อไป 3. ได้แผนงานที่เกิดจากการวางแผนร่วมกัน

คุณค่าและความสำคัญของศิลปะการละคร

ศิลปะการละครถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญมาแต่อดีต ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบละครนอก ละครใน ละครรำต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีคุณค่า หลังจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้นำเอาละครมาใช้สื่อเพื่อสร้างค่านิยม รวมถึงการใช้สื่อศิลปะและเผยแพร่แนวคิดที่มีประโยชน์ แสดงให้ประชาชนได้ชมอย่างจริงจัง ซึ่งต่อมาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้ หลวงวิจิตรวาทการ แต่งบทละครต่างๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสร้างชาติและแทรกแนวคิดชาตินิยม ซึ่ง พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี(พ.ศ.2418) สมัยนั้น ประจักษ์ศิลปาคม บวรณมาต (2528 อ้างถึงในจุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์, 2540) ได้กล่าวไว้

การนาฏดุริยางค์ คือการแสดงละครและการดนตรีนั้นเป็นส่วนอันสำคัญอย่างหนึ่ง แห่งวัฒนธรรมของนานาชาติ ประเทศชาติใดที่เจริญอยู่ในความเป็นเอกราช ก็สมควรบำรุงปัจจัยแห่งวัฒนธรรมเหล่านี้ให้วัฒนาถาวร ปวงชนของชาติจะได้มีศิลปะอันรุ่งเรืองเป็นเครื่องแสดงชีวิตจิตใจของคน ว่ามีลักษณะพิเศษเป็นอิสระเฉพาะตน

จะเห็นได้ว่าในสมัยนโยบายการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้สื่อละครเพื่อการเมืองอย่างมาก บทละครของหลวงวิจิตรวาทการ จึงมีอิทธิพลต่อการ

สร้างวัฒนธรรมชาตินิยม และยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน คือเพลงปลุกใจ และสนวนต่างๆ ในบทละคร ตลอดจนแนวความคิดในการทำละครอิงประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน จุฬากรณี มาเสถียรวงศ์ (2540)

แม้ในสมัยปัจจุบันศิลปการละครก็ยังคงมีความสำคัญและสะท้อนให้เห็นคุณค่าต่างๆ ท่ามกลางยุคสมัยที่แปรเปลี่ยน ซึ่งเชกสเปียร์ นักประพันธ์ชาวอังกฤษที่มีชื่อเสียงได้กล่าวไว้ว่า "ละครคือกระจกส่องชีวิต" เช่นเดียวกับอริสโตเติล นักปราชญ์ชาวกรีกพูดถึงละครว่า "เป็นการเสนอเรื่องราวที่เลียนแบบการกระทำของมนุษย์ และความจริงที่ได้รับจากละครไม่ใช่เป็นแต่เพียงข้อเท็จจริงของยุคหนึ่งยุคใดแต่ความเป็นจริงตลอดกาล เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์" (กระทรวงศึกษาธิการ, 2531 อ้างถึงในจุฬากรณี มาเสถียรวงศ์, 2540)

ฉวีวรรณ กินาวงศ์ (2520) กล่าวถึงประโยชน์ถึงละครว่า "ประโยชน์ที่มีคุณค่ามากมาย การแสดงละครได้มีส่วนช่วยให้ประสบการณ์ด้านการแสดง การใช้สติปัญญาพัฒนาจิตใจ และมีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาตนเอง ตลอดจนพัฒนาการเข้าสังคมมนุษย์อีกด้วย"

สนม ครุฑเมือง (2523) กล่าวถึงประโยชน์ของละครว่า "ประโยชน์ที่ได้รับจากการสอนโดยวิธีการละครนั้นมีมากมาย เช่นได้รับประสบการณ์ตรง เป็นการฝึกทักษะพูด ฟัง อ่าน และเขียน ฝึกการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีการพัฒนาบุคลิกลักษณะ ตลอดจนทางด้านจิตใจ ทำให้เกิดความชื่นชอบในการเรียนภาษาไทยเป็นอย่างดี"

สุจิต เพียรชอบ(2524) กล่าวถึงคุณค่าของละครไว้ดังนี้ "มนุษย์เราชอบความสำราญใจ ชอบความบันเทิง ศิลปะการละครช่วยให้ความบันเทิง เพราะช่วยคลายความเครียด สมองแจ่มใส จิตใจร่าเริง ช่วยให้ความรื่นรมณ์แก่ผู้อื่นได้เป็นอย่างมาก ความสามารถในการแสดงช่วยให้เป็นคนมีบุคลิกภาพ ท่วงท่าที่ ท่าที่ และการวางตัวได้ดีในทุกโอกาส มีความคล่องตัวสามารถช่วยให้กิจกรรมหรือพิธีการต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี และถ้ามีโอกาสแสดงออกมากขึ้นก็จะยิ่งทำให้เกิดทักษะในการแสดงประสบผลสำเร็จ มีความมั่นใจและกล้าแสดงออกมากขึ้น"

จะเห็นได้ว่า ศิลปะของการละคร เป็นศิลปะร่วม ที่รวมศิลปะหลายแขนงเข้าไว้ด้วยกัน นับตั้งแต่ศิลปะของการประชาสัมพันธ์ การแสดง การกำกับการแสดง การออกแบบสร้างฉากและเครื่องแต่งกาย การออกแบบและจัดแสง ตลอดจนศิลปะด้านอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งอาจรวมถึงศิลปะของดนตรี การร่ายรำ หรือการเต้นรำ ฯลฯ ตามแต่ลักษณะและแนวการเสนอของละครเรื่องนั้น ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2531) ดังที่ คำรณ คุณะดิลก แห่งคณะละครพระจันทร์เสี้ยว ได้กล่าวไว้ว่า "ศิลปการละคร เป็นปรากฏการณ์รวบรวมศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เข้ามาไว้ร่วมกัน ไม่ว่าจะ

จิตรกรรม ประติมากรรม คีตกกรรม วรรณกรรมและนาฏกรรม แต่ผู้ชมจะคุ้นเคยและให้ความสำคัญในการตีความในเชิงวรรณกรรมเท่านั้น บทละครต้องมาก่อนการวิเคราะห์บท”

การตีความทางปรัชญา วิเคราะห์ตัวละครเป็นไปอย่างสนุกสนาน ซิกมันด์ ฟรอยด์ และคอนสแตนติน สเตานีลาฟสกี ถูกนำมาใช้อย่างครึ่ง ๆ กลาง ๆ มีลักษณะที่ขาดมิได้ในศิลปะการละคร คือ การสื่อสารกันในระดับความรู้สึก ซึ่งยากต่อการตีความ วิเคราะห์และถ่ายทอดด้วยตัวอักษร เพราะมันเป็นภาษาที่เกิดขึ้นให้ประจักษ์แจ้งต่อหน้าต่อตาจับพลันในทันที ของขบวนการความสัมพันธ์ของมนุษย์ ผู้ดู ผู้แสดงโดยไม่มีสื่ออื่นใดมาขวางกั้น

บทบาทของละครที่มีต่อการให้การศึกษา

ในการนำละครมาใช้ในการศึกษา ไม่ว่าจะในรูปแบบของการจัดกิจกรรมการละคร หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการละครก็ดี ล้วนมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของบุคคล ซึ่งเจอร์ลิติน ซิก (จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์, 2540) กล่าวว่า การละครสามารถใช้เป็นแรงหนุนในการเรียนรู้ของเด็ก ถ้าครูรู้จักใช้ละครเป็นเครื่องช่วยสอนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อบูรณาการกระบวนการต่าง ๆ ประกอบเข้าด้วยกัน เห็นส่วนเดียวกัน สามารถนำไปพิจารณาร่วมกับสถานการณ์ พัฒนาการของเด็ก โดยบูรณาการด้านการละครสามารถนำมาดัดแปลงในการเรียนรู้ส่วนบุคคลได้ แต่แต่ละบุคคลมีความเกี่ยวพันเนื่องจากแรงผลักดันภายนอกและแรงผลักดันภายใน แรงผลักดันภายในเป็นส่วนร่วมแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคล การใช้ละครเป็นเสมือนแรงผลักดันภายนอก มีครูที่สามารถจัดให้มีความเกี่ยวข้องกันกับเด็ก และการเรียนรู้ของเด็กก็จะเป็นประโยชน์ยิ่ง

Stevick (1979) กล่าวถึงประโยชน์ในการนำกิจกรรมการละครมาใช้ว่า “กิจกรรมการละครทำให้นักเรียนสามารถแสดงและเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่แตกต่างกันได้นั้น เนื่องจากนักเรียนคิดวาดภาพหรือจินตนาการและคิดสร้างลักษณะตัวแสดงไปตามสถานการณ์จำลอง บทบาทสมมติที่จัดขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาความคิด ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง”

สไตน์ พันธุมโกมล (2519) กล่าวถึงบทบาทของละครที่มีต่อการศึกษาว่า ถ้านำการละครมาใช้ประกอบการสอนให้มีประสิทธิภาพ ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์เป็นอย่างยิ่งต่อเยาวชน ซึ่งอยู่ในวัยที่กำลังพัฒนาทางด้านความคิด จิตใจ สติปัญญา รสนิยม และความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ การใช้ศิลปะการละครประกอบการสอนนั้น ผู้เรียนจำเป็นที่จะต้องเป็นผู้แสดง จึงต้องอ่านบทละครให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ผู้เรียนต้องขวนขวาย หาความรู้ความเข้าใจทั้งด้านประวัติศาสตร์ สังคม ปรัชญา ภาษา วรรณคดี

ฉวีวรรณ กินาวงศ์ (2524) อธิบายว่า การใช้ละครประกอบการสอน ทำให้เยาวชนของชาติ ได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจ โดยการปลูกฝังรสนิยมในด้านสุนทรียศาสตร์ เพราะการละครส่งเสริมการแสดงออกของเด็ก ช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พัฒนาด้านจิตใจให้มีศิลปะนิยม และรักวัฒนธรรมไทย การละครนอกจากจะทำให้เยาวชนเป็นผู้มีความคิดกว้างขวางแล้วยังสามารถช่วยให้มีการแสดงออกทางด้านอารมณ์อีกด้วย อารมณ์และความรู้สึกนี้ยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในเรื่องของการเขียนบทละครประเภทสร้างสรรค์ด้วย จึงกล่าวได้ว่าการละครนี้มีความจำเป็นและสำคัญมากที่จะนำมาใช้ในการศึกษาของประเทศไทย

อรชุนมา ยุทธวงศ์ (2526) กล่าวถึงการใช้ละครเพื่อการสอนว่า “ศิลปะการละครประกอบการสอนในชั้นเรียน คือ การนำเอาลักษณะของการแสดงออกที่เป็นเรื่องราวมาใช้ประโยชน์เพื่อการเรียนรู้ของเด็ก”

จะเห็นว่า ละครมีบทบาทให้การศึกษามาก เนื่องจากได้ประมวลความรู้ต่าง ๆ และประสบการณ์ของบุคคล ถ่ายทอดให้แก่ผู้ชม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ขึ้น พัฒนาทัศนคติ ความรู้นึกคิดจิตใจของบุคคล ให้เห็นถึงความงดงามและความละเอียดอ่อนที่หล่อเลี้ยงจิตใจไม่ให้กระด้าง ส่งผลต่อความสัมพันธ์ที่พึงพอาอาศัยกันและไม่เบียดเบียนกัน

ตอนที่ 5 การเห็นคุณค่าในตนเอง

ความหมายของการเห็นคุณค่าในตัวเอง

นักวิชาการได้นิยามความหมายของการเห็นคุณค่าในตนเองแตกต่างกันออกไป ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว “การเห็นคุณค่าในตนเอง” หมายถึง การยอมรับในตนเองว่าตนมีความสำคัญ และมีความสามารถในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เช่น คำนิยามของ Rosenberg (1979) ที่กล่าวว่า การเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในตนเองเกี่ยวกับการยอมรับนับถือ เห็นคุณค่า และเชื่อมั่นในตนเอง เป็นการประเมินตนเองทั้งทางด้านบวก และทางด้านลบ

ในขณะที่ Sasse (1978) ได้ให้ความหมายของการเห็นคุณค่าในตนเองว่า เป็นความรู้สึกของบุคคลว่ามีความสำคัญ มีคุณค่าในตนเอง มีความต้องการได้รับความเชื่อถือ การยอมรับนับถือจากผู้อื่นเพื่อที่จะได้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ และนับถือตนเอง

Branden (1981) กล่าวว่า ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นลักษณะของความเชื่อมั่นและความนับถือตนเองที่เกิดจากความเชื่อมั่นในควมมีคุณค่าของตนเอง และความมั่นใจในความสามารถของตนเองที่จะประสบความสำเร็จในสิ่งที่พอใจ

Coopersmith (1984) ได้ให้คำจำกัดความของการเห็นคุณค่าในตนเอง ไว้ว่า คือ ทักษะที่บุคคลมีต่อตนเอง ในการยอมรับหรือไม่ยอมรับตนเองและความเชื่อในความสามารถ ความสำคัญ ความสำเร็จ และความมีคุณค่าแห่งตนเอง

Taft (1985) กล่าวว่า การเห็นคุณค่าในตนเองนั้น เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ของอัตมโนทัศน์ เพราะอัตมโนทัศน์เป็นผลรวมของการรับรู้ที่บุคคลมีต่อตนเอง ซึ่งประกอบด้วยความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ความศรัทธา เจตคติ ความพอใจ การยอมรับเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งรวมทั้งการประเมินตนเองในด้านความเป็นเอกลักษณ์ ความมีคุณค่าและการรับรู้ในด้านของความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

Taylor (1995) กล่าวว่า ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง ความต้องการมีเกียรติยศชื่อเสียง และได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ทั้งอยู่ในสังคมแคบ ๆ เช่น ครอบครัว เพื่อนฝูง จนถึงสังคมในวงกว้าง

Osborne (1996) กล่าวถึงความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองว่า หมายถึง ความรู้สึกในทางบวกและในทางลบเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งอาจจะเพิ่มขึ้นหรือน้อยลง เมื่อบุคคลเผชิญกับความสำเร็จหรือล้มเหลวที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ซึ่งมันจะเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นถาวร

จากความหมายต่าง ๆ ที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง การประเมินคุณค่าของตนตามความรู้สึก และทัศนคติที่บุคคลมีต่อตนเอง ในเรื่องของความเชื่อมั่นในตนเอง ความเข้มแข็ง มีอำนาจ ความสามารถของตนเองในการจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ความสำเร็จ และการได้รับการนับถือและยอมรับจากผู้อื่น โดยเฉพาะบุคคลที่ใกล้ชิดที่มีความสำคัญต่อตนเอง ทำให้เกิดความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ภูมิใจในเอกลักษณ์ของตนเอง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเอง

ทฤษฎีลำดับขั้นของแรงจูงใจ (Maslow' hierarchical theory of motivation)

Maslow (1970) ได้กล่าวว่าการเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นความต้องการที่สำคัญและเข้าใจยากที่สุด เพราะขึ้นกับองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย การเห็นคุณค่าในตนเองเกิดจากการยอมรับของผู้อื่น โดยดูจากการตอบสนองของคนรอบข้าง เช่น พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และเพื่อน นอกจากนี้ยังเกิดจากการประเมินคุณค่าความสามารถ และการประเมินผลสำเร็จด้วย หากการประเมินเป็นไปในทางด้านบวก ก็จะเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าแห่งตน มีความเข้มแข็ง มีความสามารถ แต่ถ้าการประเมินเป็นไปในด้านลบ จะทำให้มีความรู้สึกว่ามีปมด้อย อ่อนแอ ช่วยตนเองไม่ได้ หากบุคคลประสบความสำเร็จ การเห็นคุณค่าในตนเองก็จะมีโอกาสเข้าสู่ในภาวะการบรรลุสู่ความสำเร็จแห่งตน (Self-Actualization) อันเป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์

สมจิตต์ สุพรรณพัทธ์ และนิภา มนูญปิฎ (อ้างถึงใน เสวภา วิชิตวาทย์, 2534) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของมนุษย์ตามทัศนะของนักจิตวิทยา และนักวิชาการสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยแบ่งมนุษย์ออกเป็น 3 ส่วน คือ ร่างกาย หรือองค์ประกอบทางชีววิทยา ส่วนอารมณ์เช่น ความรู้สึกที่ดีใจ เสียใจ และส่วนของความคิด เช่น จิตนาการ ความใฝ่ฝัน

1. ความต้องการทางร่างกาย ได้แก่ ความต้องการปัจจัยสี่ รวมถึงความต้องการทางเพศ
2. ความต้องการทางด้านอารมณ์ ได้แก่ ความต้องการความสนุกสนาน สดชื่นรื่นเริง ความเจริญหูเจริญตา ความรักความอบอุ่น และความมั่นคงทางความปลอดภัย
3. ความต้องการทางสังคม ได้แก่ ความต้องการที่จะมีหน้ามีตาได้รับการยกย่อง ได้รับการยอมรับ ความเป็นเจ้าของ และความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม
4. ความต้องการทางความคิด ได้แก่ ความต้องการที่จะรู้ เข้าใจสิ่งต่าง ๆ หรือคิดค้นหาวิธีป้องกัน แก้ไขปัญหาของตนเองและได้ดำรงชีวิตอย่างสุขสบาย
5. ความต้องการทางจิตใจ ได้แก่ ความต้องการมีคุณค่า มีประโยชน์ในชุมชนต้องการที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางใจ

ความต้องการของมนุษย์ดังกล่าว สอดคล้องกับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามทฤษฎีของ Maslow (1970) คือ

1. ความต้องการทางร่างกาย ได้แก่ ความต้องการปัจจัยสี่ และความต้องการทางเพศ
2. ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย

3. ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ
4. ความต้องการเห็นตนเองมีคุณค่า
5. ความต้องการที่จะบรรลุความสำเร็จ ความสมหวังในชีวิต

Maslow (1970) มีความเชื่อถ้าความต้องการในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ได้รับการตอบสนองในทางที่ดีจะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตและมีความสุข

ความต้องการความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นหลังจากบุคคลได้รับการตอบสนองทางด้านร่างกาย มีความมั่นคงปลอดภัย ได้รับการรักและความเป็นเจ้าของแล้ว บุคคลจะมีความรู้สึกว่าเขาเป็นคนมีประโยชน์ และต้องการแสดงความสามารถต่าง ๆ ที่มีอยู่ ซึ่งเป็นความสามารถที่จะทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้ตนเองพอใจ (Taylor, 1982)

ความเห็นคุณค่าในตนเองของบุคคล เป็นการตัดสินคุณค่าของตน (Self) และแสดงออกในรูปทัศนคติที่บุคคลนั้นมีต่อตนเอง (Mussen, Coger, and Kagan, 1969) การพิจารณา ความหมายของ "ตน" นางจิตวิทยาจะมอง "ตน" ในแง่ของการเรียนรู้โดยเน้นการรับรู้ตนเองในด้านต่าง ๆ ที่ได้จากการมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและเป็นกระบวนการของประสบการณ์ทางสังคม ด้วยเหตุนี้ "ตน" จึงมีความหมายเดียวกับคำว่า "อัตมโนทัศน์" (Self-concept) (Mesd, 1962)

ความเห็นคุณค่าในตนเองของบุคคล จะพัฒนาขึ้นหลังจากที่บุคคลมีอัตมโนทัศน์เรียบร้อยแล้ว (Csikhoum, and Morse, 1977) สอดคล้องกับที่ Taylor, 1982) กล่าวว่า ความเห็นคุณค่าในตนเองเป็นส่วนประกอบหนึ่งของอัตมโนทัศน์ บางครั้งจะใช้คำว่า ความนับถือตนเอง การเห็นพ้องด้วยตนเอง ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

"ตน" หรือ "อัตมโนทัศน์" เป็นความคิดหรือมโนภาพของตนเอง อาจก่อให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ ซึ่งบุคคลจะประเมินมโนภาพของตนเองออกมาเป็นความเห็นคุณค่าในตนเอง โดยผ่านกระบวนการพิจารณาการกระทำ ความสามารถ บุคลิกลักษณะกับค่านิยมและมาตรฐานส่วนตนในขณะเดียวกัน บุคคลสามารถพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเอง ได้จากที่บุคคลสำคัญในชีวิตของเขา เช่น พ่อแม่ ครู เพื่อน ปฏิบัติต่อเขาในลักษณะที่แสดงการยอมรับเคารพและให้เกียรติ นอกจากนี้ การที่บุคคลมีประสบการณ์เกี่ยวกับความสำเร็จที่ได้กระทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมาย ทำให้เขาได้รับการยอมรับ ตลอดจนมีสถานภาพและตำแหน่งทางสังคมที่ดีขึ้น สภาพการณ์ดังกล่าวเป็นการ

สะสมความพึงพอใจที่บุคคลมีต่อตนเอง ซึ่งช่วยในการพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเอง (Coopersmith, 1981)

Ayn (1975) กล่าวว่า ความเห็นคุณค่าในตนเองเป็นการผสมผสานกันระหว่าง ระหว่างความมั่นใจในตนเองกับการยอมรับนับถือตนเอง ทำให้มีความมั่นใจว่าสามารถมีชีวิตอยู่อย่างมีค่า

Branden (1981) เห็นว่า ความเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นเหมือนประสบการณ์ของความเป็นจริงที่เราสามารถเรียนรู้ และดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า

Taylor (1982) กล่าวว่า ความเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นกระบวนการซึ่งเป็นการตอบคำถามด้วยตนเองของบุคคลว่า "ฉันเป็นใคร" "ฉันต้องการเป็นอะไร" และ "ฉันจะได้ตำแหน่งตามที่ฉันต้องการได้อย่างไร"

Carpenito (1983) กล่าวว่า ความเห็นคุณค่าในตนเองเป็นบุคลิกอย่างหนึ่งของบุคคลที่จะมีการตัดสินใจคุณค่าในตนเอง จากผลการประเมินตนเองในเรื่องความสามารถและการยอมรับของสังคม

Barry and Morgan (1985) กล่าวว่า ความเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นความรู้สึกของการยอมรับตนเอง และเป็นการมองตนในทางบวก

Bandura (1986) เห็นว่า ความเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง การประเมินตนเองของบุคคลว่าตนเองเป็นอย่างไร ถ้าบุคคลใดมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นบุคคลที่ไร้ค่า จะกล่าวได้ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้มีความเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ ในขณะที่บุคคลใดได้แสดงความภาคภูมิใจในตนเอง จะกล่าวได้ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้มีความเห็นคุณค่าในตนเองสูง

Kelly (1985) ความเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับคุณค่าของตนจากความสำเร็จหรือล้มเหลวในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยวิเคราะห์จากการรับรู้เกี่ยวกับตนเองในที่เป็นจริง กับการรับรู้เกี่ยวกับตนเองตามที่คาดหวังไว้

Rosenberg (1987) ได้ให้ความหมายของความเห็นคุณค่าในตนเองว่าเป็นความรู้สึกยอมรับนับถือในตนเอง และคิดว่าตนเองมีค่า

ทัศนาศาสตร์ (2527) เห็นว่า ความเห็นคุณค่าในตนเอง คือความต้องการมีเกียรติยศ ชื่อเสียง และได้รับการยกย่องนับถือจากบุคคลอื่น ทั้งที่อยู่ในวงแคบ เช่น ครอบครัว เพื่อนฝูง จนกระทั่งสังคมในวงกว้าง

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2531) กล่าวว่า ความเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นความต้องการของคนที่มีจิตใจละเอียดอ่อนลึกซึ้ง มีการพัฒนาด้านจิตใจสูงขึ้น รู้จักศึกษาจิตใจตนเอง ควบคุมตนเอง รู้จักใช้ชีวิตให้อยู่เหนืออิทธิพลของความต้องการขั้นต่ำกว่าได้ สามารถจะเห็นว่าตนเองมีคุณค่า มีความสามารถ มีความภาคภูมิใจในความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีความมั่นใจในการกระทำต่างๆ ของตนเองได้โดยไม่ต้องรอฟังผู้อื่นหรือสิ่งอื่น

นาคยา วงศ์เหล็กภัย (2532) สรุปว่า ความเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง ทัศนคติที่บุคคลมีต่อตนเอง มีความเคารพยอมรับในตนเองว่ามีความสำคัญ และความสามารถในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ Bandura (1986) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า ความเห็นคุณค่าในตนเองเป็นพื้นฐานในการประเมินตนเองที่มาจากความสามารถของบุคคลหรือมีความสามารถในการตัดสินคุณค่าของตนเองทั้งด้านบวกและด้านลบ ความเห็นคุณค่าในตนเองได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากความรู้สึกว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีความภาคภูมิใจในตนเอง บุคคลจะพึงพอใจมาตรฐานการกระทำของตนเองที่ได้ตั้งไว้ ในขณะที่บุคคลใดก็ตามเมื่อประเมินตนเองแล้วพบว่าตนเองล้มเหลวหรือกระทำกิจกรรมใด ๆ ไม่ได้ตามมาตรฐานที่ตนเองตั้งไว้ บุคคลจะรู้สึกว่าเขาขาดความพึงพอใจต่อตนเองไป นอกจากนี้การตัดสินจากสังคม ยังมีอิทธิพลในการรับรู้ของบุคคลว่าจะประเมินตนเองในด้านการมีคุณค่า ซึ่งจะขึ้นกับวัฒนธรรมประเพณีของสังคมนั้น ๆ ว่าให้คุณค่ากับบุคคลนั้นอย่างไร และบุคคลนั้นได้มีพฤติกรรมตอบสนองต่อคุณค่าทางสังคมได้อย่างเหมาะสมมาตรฐานของสังคมนั้นได้ดีเพียงใดอีกด้วย

สรุปได้ว่า ความเห็นคุณค่าในตนเองเป็นผลรวมของแนวทางที่บุคคลรับรู้ และพิจารณาตัดสินค่าของตนตามความรู้สึกของทัศนคติที่มีต่อตนเองว่าอย่างไร ในเรื่องการประสบความสำเร็จ การประสบความสำเร็จล้มเหลว การปฏิเสธตนเอง การยอมรับตนเอง การพึ่งตนเอง คิดว่าตนเองมีค่าในสังคม ตลอดจนการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นทั้งที่อยู่ในวงแคบ เช่น ครอบครัว เพื่อน และการยอมรับ

จากสังคม การประเมินหรือการพิจารณาคัดสินค่าของตนเองนั้นจะใช้สิ่งต่างรอบ ๆ ตัว เช่น การกระทำของบุคคลอื่นต่อตน การกระทำของตน รวมทั้งบุคคลอื่น ๆ เป็นหลักสำคัญในการประเมินหรือตัดสิน และสิ่งที่บ่งชี้ว่าบุคคลใดได้รับความพึงพอใจในความเห็นคุณค่าในตนเองมากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับว่าเขาประสบความสำเร็จตามความหวังที่ตนและสังคมตั้งไว้ รวมทั้งได้แสดงออกอย่างชัดเจนหรือไม่

2. ธรรมชาติและแหล่งความเห็นคุณค่าในตนเอง

Branden (1981) ได้กล่าวถึงความหมายและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเห็นคุณค่าในตนเองไว้ดังต่อไปนี้

2.1 ความหมายของความเห็นคุณค่าในตนเอง

ความเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นการประเมินตนเองที่ฝังลึกอยู่ในกระบวนการทางความคิด อารมณ์ ความต้องการ ค่านิยม และเป้าหมายของบุคคล ดังนั้น บุคคลจึงควรทำความเข้าใจถึงระดับความเห็นคุณค่าในตนเอง ที่มาจากการตัดสินตนเองจากมาตรฐานทางสังคม จากความต้องการพื้นฐานของมนุษย์

ส่วนประกอบของความเห็นคุณค่าในตนเอง ประกอบไปด้วยความรู้สึกที่มีต่อประสิทธิภาพของตนเอง ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และความรู้สึกว่าตนเองมีค่า ทำให้เกิดความนับถือตนเองโดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ความเชื่อมั่นในตนเองที่เกิดจากความรู้สึกที่มีต่อประสิทธิภาพของตน

การที่บุคคลเผชิญกับความจริง ทำให้บุคคลต้องเลือกเป้าหมายและการกระทำของตนเองโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความถูกต้อง และอยู่ในกรอบของความเป็นไปตามธรรมชาติได้แก่ กำลังความสามารถของตน วิธีเลือกและการตัดสินใจ บุคลิกลักษณะ

บุคคลควรจะมีความสามารถที่จะรู้ตนเอง ทำให้รู้จักตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ความเข้าใจในตนเองจะนำไปสู่การเลือกที่มีประสิทธิภาพของตนเอง การที่บุคคลพบกับความล้มเหลวในชีวิต

คือขาดการตระหนักรู้ถึงเป้าหมายของตนเอง ขาดสติปัญญา และขาดความรับผิดชอบ ผลก็คือไม่มีประสิทธิภาพในตนเอง การไม่มีประสิทธิภาพในตนเองส่งผลทำให้ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

ในการดำเนินชีวิตของบุคคล ถ้าบุคคลขาดความเชื่อมั่นในตนเอง จะทำให้การดำเนินชีวิตไม่มั่นคง มีความวิตกกังวล ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ดีเท่าที่ควร ดังนั้นการที่จะสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง บุคคลจึงควรมีสติปัญญา ตระหนักรู้อย่างมีเหตุผลและอยู่ในความเป็นจริง โดยอาศัยหลักพื้นฐานดังที่กล่าวมา

2.1.2 การนับถือตนเองที่เกิดจากความรู้สึกว่าตนเองมีค่า

ลักษณะนิสัยของบุคคลมาจากพื้นฐานและค่านิยม ซึ่งจะเป็นสิ่งที่จะบ่งบอกถึงความประพฤติ บุคคลมีขอบเขตของค่านิยม และพิจารณาพฤติกรรมด้วยตนเอง จากจิตสำนึกหรือจิตใต้สำนึก ทั้งที่มีเหตุผลหรือปราศจากเหตุผล มีทั้งความมั่นคงหรือเชื่อถือไม่ได้ ซึ่งทุกคนต้องพิจารณาจากเกณฑ์ที่ตนเองตั้งไว้ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ล้มเหลว หรือประสบความสำเร็จตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เมื่อยอมกระทำตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ก็จะทำให้มีความรู้สึกว่าตนเองมีค่า ก่อให้เกิดความนับถือตนเองด้วย

ความประพฤติที่อยู่ในสิ่งที่ถูกต้องตามศีลธรรม และสังคมจะมีส่วนทำให้บุคคลมองตนเองว่ามีค่า นำไปสู่ความเชื่อมั่นในตนเองและความเห็นคุณค่าในตนเองได้

Coopersmith (1981) ได้กล่าวถึงความเห็นคุณค่าในตนเองมาจากแหล่งสำคัญใช้เป็นสิ่งที่ตัดสินว่าตนประสบความสำเร็จ 4 แหล่ง ได้แก่

- (1) ความมีอำนาจ (Power) หมายถึง การที่บุคคลสามารถมีอิทธิพลและควบคุมบุคคลอื่นได้
- (2) การมีความสำคัญ (Significance) หมายถึง การได้รับการยอมรับได้รับการใส่ใจรวมทั้งได้รับความรักใคร่จากบุคคลอื่น
- (3) การมีคุณความดี (Virtue) หมายถึง การยึดมั่นตามมาตรฐานทางจริยธรรมและศีลธรรมของสังคม
- (4) การมีความสามารถ (Competence) หมายถึง การประสบความสำเร็จในการกระทำสิ่งต่าง ๆ

จากความคิดของ Coopersmith (1981) ดังกล่าว สรุปได้ว่า กระบวนการตัดสินตนเองของบุคคล ได้มาจากการตัดสินสิ่งที่ทำให้ตนประสบความสำเร็จและการประเมินน้ำหนักคุณค่าของ

ความสำเร็จนั้นว่าแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด ระหว่างความสามารถที่บุคคลรับรู้ตนเองและ ความสามารถที่บุคคลปฏิบัติได้จริง เพื่อที่จะใช้ตรวจสอบผลสำเร็จที่ทำให้กับมาตรฐานที่บุคคล คาดหวังไว้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับความคาดหวังให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และป้องกันตนเอง จากความล้มเหลวอันอาจจะเกิดขึ้น

Felker (1974) ได้กล่าวถึงรูปแบบ 3 ลักษณะของความเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งเป็น องค์ประกอบที่จำเป็นต่อกระบวนการตัดสินใจเห็นคุณค่าในตนเองของบุคคลไว้ดังนี้

(1) ความรู้สึกที่มีต่อตนเองว่า ตนเองเป็นผู้มีประสบการณ์และเป็นศูนย์กลางของความสนใจ ทั้งในขณะที่อยู่ในกลุ่มและนอกกลุ่ม

(2) ความรู้สึกที่มีต่อตนเองว่า ตนสามารถแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม เมื่อตนประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในเป้าหมายที่ตั้งไว้

(3) ความรู้สึกที่มีต่อตนเองว่า ตนสามารถปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับสภาพการณ์ เมื่อประเมิน ตนเองว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่าหรือไม่มีคุณค่า

นอกจากนี้ Felker (1974) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ความเห็นคุณค่าในตนเองเป็นผลมาจากการ พัฒนาความรู้สึกมีส่วนร่วม (Belonging) ความรู้สึกมีความสามารถ (Feeling Competent) และ ความรู้สึกมีคุณค่า (Feeling Worthwhile)

ความรู้สึกมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลมีส่วนร่วมในกลุ่มและได้รับการยอมรับจากสมาชิก ในกลุ่มว่า เป็นบุคคลที่มีคุณค่า

2.2 ปัจจัยพื้นฐานสำหรับความเห็นคุณค่าในตนเอง

ถ้าหากบุคคลต้องการจะได้มาซึ่งความเห็นคุณค่าในตนเอง สิ่งนั้นผู้นั้นควรจะมีคือ

2.2.1 ความอดทนที่จะพยายามเข้าใจ และมองสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยความบริสุทธิ์

2.2.2 สามารถตระหนักรู้และมีความสามารถทางสติปัญญา โอกาสที่บุคคลจะมีการตระหนักรู้ นั้นขึ้นอยู่กับความรู้และความสามารถทางสมอง

ในบุคคลที่ไม่สามารถปรับตัวในการดำเนินชีวิต มีความรู้สึกสับสน รู้สึกว่าสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ น่ากลัว เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นแต่วัยเด็ก และอาจพัฒนาถึงวัยผู้ใหญ่ อาจมีประสบการณ์ในเรื่อง ความกลัวหรือความผิดปกติทางพยาธิสภาพของร่างกาย หรือเป็นความรู้สึกที่เขาไม่รู้ แต่ต้องการจะรู้

แล้วไม่ได้รับการตอบสนอง จึงเรียนรู้จากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตมาเป็น ระยะ ๆ อันจะเป็นผลถึงกระบวนการทางความคิด ความไม่รับผิดชอบและไม่เป็นตัวของตัวเอง แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมด้วยความพอใจในตนเอง โดยไม่คำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม นอกจากนั้นเด็กจะมีพฤติกรรมต่อต้านสังคม อยู่ในโลกที่คิดว่าไม่มีคนเข้าใจเขา ไม่ว่าจะ เป็นบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลอื่น ๆ ที่เขารู้สึกถูกคุกคามมีผลถึงความคาดหวังของผู้ใหญ่ เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน ยิ่งเมื่อได้รับการตำหนิ เขาจะรู้สึกโกรธ อึดอัด สับสน วิดกกังวล ซึมเศร้า หรือแยกตัวออกจากสังคม ขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกผิด และไม่เข้าใจในสิ่งที่ไม่ได้รับการตอบสนองในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้มีบุคลิกภาพที่อ่อนแอ หมดหวัง และท้อแท้ในชีวิต รู้สึกไม่เข้าใจบุคคลรอบข้าง ไม่รู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด เกิดความรู้สึกไม่เห็นคุณค่าในตนเอง ไม่พอใจตนเอง

ในทางตรงกันข้าม ถ้าเขาได้พยายามทำความเข้าใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จะรู้สึกปลอดภัย ไม่ต่อต้านหรือสับสน เกิดผลดีแก่ตนเอง ประสบความสำเร็จได้ ก็จะทำให้มีนับถือตนเองและอยู่ในความจริง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่น่ากลัว ถ้าบุคคลคิดว่าเป็นสิ่งที่ไม่ยากในการที่จะทำความเข้าใจมองว่าเป็นสิ่งที่ง่ายและมองวิธีแก้ปัญหา ซึ่งมีหลายวิธีแก้ปัญหา ซึ่งมีหลายวิธีที่จะกระทำได้ โดยใช้สติปัญญาที่จะควบคุมการกระทำอย่างมีเป้าหมาย ควรหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ปัญหา กระทำด้วยเหตุผล ซึ่งถ้ากระทำได้นำไปสู่ภูมิภาคที่เหมาะสมได้ พิจารณาตัดสินใจและสามารถจัดการได้อย่างดี ผสมผสานระหว่างค่านิยมของตนเอง และอารมณ์ของตนเองได้อย่างกลมกลืนรู้ถึงความต้องการ และประสบการณ์ที่มีอยู่

2.3 ความเห็นคุณค่าในตนเองกับความภาคภูมิใจและความรู้สึกที่ไม่ได้ตั้งใจทำ

ความเห็นคุณค่าในตนเอง และความภาคภูมิใจมีส่วนเกี่ยวข้องกัน แต่มีความแตกต่างกันคือความเห็นคุณค่าในตนเองเป็นสิ่งที่สะสมมาจากประสบการณ์ที่ใช้เวลานาน จากผลของความล้มเหลวหรือสิ่งที่ประสบความสำเร็จ เป็นการเห็นคุณค่าที่ต้องค้นหาด้วยตนเอง มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนที่จะบรรลุให้ถึงคุณค่าของตน ให้ความรู้สึกว่าบุคคลนั้นโดยพื้นฐานแล้วมีสมรรถภาพทางความคิด มีความสามารถทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ส่วนความภาคภูมิใจนั้นคือความสุข ซึ่งบุคคลได้กระทำตนเอง อันเกิดจากความสำเร็จ และเป็นการกระทำเฉพาะเรื่อง อาจใช้เวลาไม่นาน ความภาคภูมิใจของบุคคล คือการที่บุคคลสามารถบรรลุถึงความเห็นคุณค่าในตนเองได้ และสามารถทำให้

ความเห็นคุณค่าในตนเองออกมาปรากฏให้ผู้อื่นเห็นว่าตนเองมีค่า และจากความสำเร็จที่ได้รับทำให้เกิดความภาคภูมิใจ แต่มีโซ่หมายความว่ ความล้มเหลวจะทำให้ไม่เห็นคุณค่าในตนเอง แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการมองปัญหาที่จะแก้ไขด้วยเหตุผล และมองว่ามีสิ่งอื่นที่จะมีผลร่วมด้วย หรือในบุคคลที่พบว่ามีการตัดสินใจที่ผิดพลาด สิ่งที่เป็นอันตรายคือความรู้สึกที่ผิดจากการกระทำ แต่เขามีเหตุผลในการกระทำ และใช้ความสามารถในการพิจารณาที่จะแก้ไขความรู้สึกผิดนั้นได้

2.4 ความเห็นคุณค่าในตนเองและประสิทธิผลของงาน

ความเห็นคุณค่าในตนเอง มีส่วนสัมพันธ์กับประสิทธิผลของงาน และความมั่งคั่งทางด้านจิตใจ งานคือความสามารถของบุคคลที่จะจัดการกับสิ่งแวดล้อม ถ้าสามารถจัดการได้มากก็จะผูกพันกับความเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น และการจัดการกับสิ่งแวดล้อมนั้นก็ต่ออาศัยการมีสติปัญญาที่จะแก้ไขได้ บุคคลสามารถเรียนรู้การฝึกทักษะพยายามหาเพื่อก่อให้เกิดประสิทธิผลของงาน เมื่อบุคคลเกิดขาดการนับถือตนเอง มีกลัวที่จะต้องทำงานนอกกรอบที่ตั้งไว้ หรือถ้าคิดเพียงพอแล้วในการดำเนินชีวิต ไม่ต้องการทำอะไรเพิ่มขึ้น หยุดกับที่มีชีวิตที่พอแล้ว จะทำให้เกิดความเห็นคุณค่าในตนเองต่ำได้ อันจะมีผลต่อประสิทธิผลของงานได้ ดังนั้นบุคคลควรต้องพิจารณาตนเองอย่างมีคุณค่า และมีความสุขในการดำเนินชีวิต ซึ่งบุคคลสร้างคุณค่าให้กับชีวิตได้ โดยการดำรงชีวิตให้อยู่ในสภาพความเป็นจริงและถูกต้อง มีความคิด ความรับผิดชอบ มีเหตุผล และประพฤติอยู่ในศีลธรรมและจริยธรรม

2.5 ความเห็นคุณค่าในตนเองและความพึงพอใจ

ความพึงพอใจของบุคคล ไม่ใช่อยู่ที่มีทรัพย์สินสมบัติ แต่เป็นความต้องการของจิตใจในระดับที่ลึกซึ้ง ความพึงพอใจ เป็นภาวะที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับชีวิต เป็นรางวัลและผลมาจากความสำเร็จ เหมือนกันกับความเจ็บปวดที่มาจากความล้มเหลว บุคคลเรียนรู้คุณค่าของชีวิต รู้สึกว่าชีวิตมีค่าขณะมีชีวิตอยู่ ดิ้นรนเพื่อรักษาชีวิตไว้ ในการดำรงชีวิตนั้นต้องมีการกระทำเพื่อให้ได้บรรลุความเห็นคุณค่าในตนเอง และเป็นแรงจูงใจให้เกิดการกระทำต่อไป

ความพึงพอใจจะทำให้บุคคลมีประสบการณ์ตรง ได้เรียนรู้ประสิทธิภาพของตนเองได้โดยตรง ในความสามารถที่จะอยู่กับความเป็นจริงและบรรลุคุณค่าของตนเอง จะรู้สึกว่าสามารถควบคุมชีวิตของตน ตรงกันข้ามกับการเรียนรู้ความเจ็บปวดว่าตนเองไม่มีประโยชน์ ฉะนั้นบุคคลได้เรียนรู้ความรู้สึกว่ามีคุณค่า และตัวเองมีค่าด้วยตัวเอง เป็นความพึงพอใจให้เกิดความมีชีวิตอยู่ ถ้าบุคคลเกิดการ

ผิดพลาดในการเลือกในคุณค่าต่าง ๆ จะนำไปสู่ความรู้สึกสูญเสีย ย้อนกลับมาทำร้ายตนเอง เกิดความตึงเครียดทางอารมณ์ แต่บุคคลจะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ด้วยการให้คุณค่าตัวของเขาเอง คุณค่าพื้นฐานของบุคคลเกิดจากภาวะที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ที่ตนเองให้ความหมาย ที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว มี 2 ตัวเลือก คือ ภาวะความเห็นคุณค่าในตนเอง และความเข้าใจในการกระทำที่ยอมรับและไม่ยอมรับในการเรียนรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ

ขอบเขตของการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความพึงพอใจมี 5 ประการ คือ

(1) การทำงานที่สร้างสรรค์ เป็นความรู้สึกว่าตนเองมีประสิทธิภาพในการใช้ระดับสติปัญญา และสามัญสำนึกด้วยตนเอง ซึ่งเกิดจากความชอบและความต้องการในสิ่งที่จะกระทำให้สำเร็จอยู่ตลอดเวลา โดยไม่มีความกลัวหรือต้องการหลีกเลี่ยง

(2) ทางด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นความพึงพอใจที่เป็นตัวเองไม่ว่าจะอยู่กับบุคคลหรือในสถานการณ์ใด ๆ เพื่อความต้องการประสบความสำเร็จที่จะควบคุมด้วยตนเอง

(3) ความพึงพอใจที่สามารถมองเห็นความแตกต่าง มีการกระหนักรู้และการตัดสินใจด้วยตนเองทุกครั้ง

(4) ศิลปะ เป็นศักยภาพสูงสุดของบุคคลที่จะสะท้อนให้เห็นสิ่งที่เขาน่าจะเป็นและควรจะเป็น เป็นการแสดงออกถึงศักยภาพและเป็นการให้คุณค่า อันมาจากการที่เขาเป็นคนให้คุณค่าเป็นตัวของเขาเองให้มากที่สุด

(5) การมีความรัก เป็นความรู้สึกผูกพันอย่างมากของบุคคล เป็นความรู้สึกภาคภูมิใจ ชื่นชมซึ่งกันและกัน

โดยสรุปแล้วหน้าที่ของใจเป็นส่วนที่เอื้อให้เกิดประสิทธิภาพในตนเองที่จะประสบความสำเร็จ ซึ่งแตกต่างจากบุคคลที่เป็นโรคประสาท ที่จะพบความขัดแย้งแตกแยกทางความคิดและหลีกเลี่ยงความพึงพอใจ ผลของความพึงพอใจของบุคคลต่อความเห็นคุณค่าในตนเอง จะเป็นรางวัลและทัศนคติทางบวกของชีวิต ซึ่งถ้าไม่มีความเห็นคุณค่าในตนเองแล้ว จะนำไปสู่ภาวะที่ถูกคุกคาม วิตกกังวลหรืออันตรายที่จะเกิดตามมาจากการเกิดความเห็นคุณค่าในตนเองอย่างไม่แท้จริงความเห็นคุณค่าในตนเองอย่างไม่แท้จริง เป็นผลมาจากความกลัวต่าง ๆ ที่มารบกวนกระบวนการความคิดของบุคคล ทำให้ต้องสร้าง

สิ่งที่ไม่ดีมีเหตุผลเพื่อปกป้องตนเอง และเพื่อลดความวิตกกังวลในการที่จะทำให้ตนเองมั่นคงปลอดภัย แต่ยิ่งกลับทำให้บุคคลไม่สามารถประสบกับความเป็นจริงได้เลย

3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเห็นคุณค่าในตนเอง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเห็นคุณค่าในตนเองมี 2 ประเภท คือ ปัจจัยภายในตน และปัจจัยภายนอกตน

3.1 ปัจจัยภายในตน

ปัจจัยภายในตน หมายถึง ลักษณะเฉพาะของบุคคลแต่ละคนที่มีผลทำให้ความเห็นคุณค่าในตนเองของบุคคลแต่ละคนแตกต่างกัน ปัจจัยภายในตนประกอบด้วย

3.1.1 ลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะทางกายภาพของบุคคลมีความสัมพันธ์กับความเห็นคุณค่าในตนเองของเขา ลักษณะทางกายภาพบางลักษณะมีส่วนช่วยให้บุคคลเกิดความเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มมากขึ้น เช่น ความงาม ลักษณะทางกายภาพบางลักษณะเอื้ออำนวยให้บุคคลประสบความสำเร็จในกิจกรรมที่บุคคลนั้นให้คุณค่า เช่น ความแข็งแรงและความรวดเร็ว ทั้งความแข็งแรงและความรวดเร็วมีผลต่อความเห็นคุณค่าในตนเองในเพศชายอย่างมีนัยสำคัญมากกว่าความงามทางกายภาพ ในขณะที่ความงามทางกายภาพมีผลต่อความเห็นคุณค่าในตนเองในเพศหญิงมากกว่าในเพศชาย อย่างไรก็ตาม ลักษณะทางกายภาพใด ๆ ก็ตามที่มีความสัมพันธ์กับความเห็นคุณค่าในตนเองก็ขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมนั้น ๆ บุคคลที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดีจะมีความพึงพอใจตนเองมากกว่าบุคคลที่มีลักษณะทางกายภาพไม่ดี (Coopersmith, 1981) เนื่องจากลักษณะทางกายภาพเป็นสิ่งที่ปรากฏแก่สายตาเป็นอันดับแรก จึงทำให้บุคคลมักจะประเมินหรือตัดสิน ชื่นชมกันที่ลักษณะภายนอกก่อน ยิ่งบุคคลมีความรู้จักคุ้นเคยกันน้อยเท่าไร ก็จะประเมินกันที่ลักษณะภายนอกมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งมีส่วนเสริมให้บุคคลมีความเห็นคุณค่าในตนเอง และโดยเฉพาะการได้รับข้อมูลย้อนกลับที่น่าพึงพอใจก็จะทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีกับตนเองมากขึ้น

3.1.2 ความสามารถทั่วไป สมรรถภาพ และการกระทำ

ทั้งสามด้านนี้ มีความสัมพันธ์กับการประสบความสำเร็จของบุคคลทั้งในโรงเรียนและสังคม ลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อาจมีความสัมพันธ์และช่วยส่งเสริมให้บุคคลเกิดความเห็นคุณค่าในตนเอง โดยมีสติปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในวัยเรียน การประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวในเรื่องการเรียนมีผลต่อความเห็นคุณค่าในตนเอง กล่าวโดยสรุป สติปัญญาจะมีผลต่อสมรรถภาพและผลการเรียน ซึ่งส่งผลต่อความเห็นคุณค่าในตนเอง (Coopersmith, 1981)

3.1.3 ภาวะทางอารมณ์

ภาวะทางอารมณ์ เป็นการสะท้อนให้เห็นความพึงพอใจ ความรู้สึกเป็นสุข ความวิตกกังวล ฯลฯ ของบุคคล ภาวะทางอารมณ์ดังกล่าวเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น แล้วส่งผลต่อการประเมินตนเอง บุคคลที่ประเมินตนเองไปในทางที่ดีจะแสดงความรู้สึกและสื่อความพึงพอใจ ตลอดจนภาวะอารมณ์ทางบวกออกมา อันเป็นการส่งเสริมให้มีความเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้น ในขณะที่บุคคลประเมินตนเองในทางที่ไม่ดี จะไม่มีความพึงพอใจ ในภาวะปัจจุบันของตนเอง มองตนเองว่าไม่สามารถประสบความสำเร็จในอนาคตได้ เกิดความรู้สึกด้อย เครียดวิตกกังวล ฯลฯ ซึ่งจะส่งผลให้ความเห็นคุณค่าในตนเองลดต่ำ (Coopersmith, 1981)

3.1.4 ปัญหาต่าง ๆ และโรคภัยไข้เจ็บ

บุคคลที่มีลักษณะปัญหาทางด้านสุขภาพทั่วไป มีอาการทางกายที่มีสาเหตุจากจิตใจ จะมีความสัมพันธ์ทางด้านลบกับระดับความเห็นคุณค่าในตนเอง มีความสามารถในการกระทำความรู้สึกใกล้ชิดกับบุคคลอื่นน้อย มีความวิตกกังวล และมีการแสดงออกที่เหมาะสมน้อยกว่าบุคคลที่มีความเห็นคุณค่าในตนเองสูง (Coopersmith, 1981)

นอกจากนี้บุคคลที่เคยมีความเห็นคุณค่าในตนเองในทางบวกแต่เมื่อมีความเจ็บปวดเกิดขึ้นจะเป็นผลให้ภาพลักษณ์เกี่ยวกับตนเองเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งความเห็นคุณค่าในตนเองก็จะลดลงชั่วคราว ดังนั้นบุคคลจึงจำเป็นต้องมีการปรับตัว แต่ถ้าเขาไม่สามารถปรับตัวได้เขาก็จะมีความรู้สึกในทางลบต่อตนเองเป็นเวลานาน และจะมีชีวิตอยู่ด้วยความรู้สึกที่ไร้คุณค่า (Bary, 1989)

3.1.5 ค่านิยมส่วนบุคคล

บุคคลจะประเมินตนเองกับสิ่งที่ตนเองให้คุณค่า ให้ความสำคัญ บุคคลที่ให้คุณค่าแก่ความสำเร็จทางการเรียน ถ้าเขาประสบความล้มเหลวทางด้านนี้จะส่งผลต่อความเห็นคุณค่าในตนเองของเขา (Coopersmith, 1981) บุคคลจะให้คุณค่าแก่สิ่งหนึ่งสิ่งใด จะเป็นไปอย่างสอดคล้องกับสิ่งที่สังคมให้คุณค่า ถ้าค่านิยมส่วนตัวของเขามีความสอดคล้องกับค่านิยมของสังคม ความเห็นคุณค่าในตนเองของเขาก็ยิ่งสูงขึ้น ในทางตรงข้ามถ้าค่านิยมส่วนตัวของ他不สอดคล้องกับค่านิยมของสังคม บุคคลจะมีความเห็นคุณค่าในตนเองต่ำลง (Mussen, Conger, and Kagan, 1969) นอกจากนี้การที่บุคคลมีโอกาสดแสดงพฤติกรรมที่มีความสอดคล้องกับค่านิยมส่วนตัวของเขา จะทำให้เขาเกิดความเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มมากขึ้น (Bradshaw, 1981)

3.1.6 ความทะเยอทะยาน

การประเมินตนเองมีพื้นฐานมาจากการเปรียบเทียบผลงานและความสามารถของตนกับมาตรฐานส่วนตนที่ตั้งเกณฑ์ไว้ ถ้าบุคคลมีผลงานและความสามารถตรงตามเกณฑ์หรือดีกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ บุคคลจะเกิดความเห็นคุณค่าในตนเอง ในทางตรงกันข้ามถ้าผลงานและความสามารถของ他不เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ บุคคลจะมีความรู้สึกว่าเขาล้มเหลวซึ่งจะส่งผลต่อความเห็นคุณค่าในตนเองของเขา (Coopersmith, 1981)

3.2 ปัจจัยภายนอกตน

ปัจจัยภายนอกตน หมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ซึ่งส่งผลให้บุคคลเกิดความเห็นคุณค่าในตนเองที่แตกต่างกัน สภาพแวดล้อมภายนอกดังกล่าวประกอบด้วย

3.2.1 ครอบครัว

มนุษย์ทุกคนมีความต้องการเห็นคุณค่าในตนเอง มองตนเองในแง่ดีและยอมรับตนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ถูกพัฒนามาตั้งแต่วัยเด็ก โดยเริ่มในระยะสั้นหลังคลอดทารกจะเริ่มรู้จักร่างกายตนเองที่ละเล็ก ที่ละน้อย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของการรับรู้ตนเอง และทารกสามารถรับรู้ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองจากการสัมผัสของผู้เลี้ยงดู (Barry, 1989) การมีสัมพันธภาพกับบุคคลสำคัญของเด็ก ช่วยให้เด็กมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองได้ตลอดชีวิต (Kozier, Erb, and Bufalino, 1989) อ้างถึงใน พร

ประเสริฐ เสือสี, 2547) ซึ่งแนวความคิดนี้คล้ายคลึงกับทฤษฎีทางจิตวิเคราะห์ของ Sullivan ที่กล่าวว่า ความเห็นคุณค่าในตนเองถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ในวัยทารก โดยมารดาจะเป็นแบบอย่างโครงสร้างต่อความเห็นคุณค่าในเด็ก มารดาที่แสดงความรักและพอใจบุตรจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง ส่วนเด็กที่ไม่ได้รับความรักและความสนใจจากมารดา จะรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าต่ำ การรับรู้คุณค่าของตนเองอาจประเมินได้จากบุคคลในสังคม และปฏิกิริยาของบุคคลที่แสดงออกกับสังคม สิ่งแวดล้อมมีพื้นฐานมาจากการอบรมเลี้ยงดูครอบครัว และบุคคลสำคัญที่มีต่อวงจรชีวิตของเขา (Muhlenkamp, and Sayles, 1986 อ้างถึงใน พรประเสริฐ เสือสี, 2547) อิทธิพลที่สำคัญที่สุดที่เป็นวิธีที่เด็กรับรู้ตัวเขา คือ วิธีที่พ่อแม่และบุคคลที่สำคัญสำหรับเขาแสดงปฏิกิริยาต่อเขา และเมื่อเขาโตขึ้นปฏิกิริยาของบุคคลรอบ ๆ ตัว เขาก็จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่เขาแสดงออก หากเขาได้รับความรักจากครอบครัวและเพื่อน ๆ เขาก็จะมองตนเองในทางบวกและพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเองในทางบวก แต่ถ้าครอบครัวและเพื่อนไม่เห็นคุณค่าของเขา แสดงความรังเกียจ วิพากษ์วิจารณ์ ไม่ยอมรับเขา สิ่งเหล่านี้ก็จะนำไปสู่ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองในทางลบ (Barry, 1989)

Coopersmith (1981) ศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อเด็กในการพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเอง คือ สัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่และเด็กโดยอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อม ดังนี้

3.2.1.1 การที่พ่อแม่ยอมรับเด็กทั้งหมด หรือเกือบทั้งหมดเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึกและคุณค่าอย่างที่เป็นอยู่

3.2.1.2 การที่พ่อแม่กำหนดขอบเขตของการกระทำไว้อย่างชัดเจน และดูแลให้เด็กทำตาม ทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคง และปลอดภัย

3.2.1.3 การที่พ่อแม่ให้ความนับถือ ให้ความเป็นอิสระแก่เด็กในขอบเขตการกระทำที่กำหนดให้ และเน้นให้รางวัลมากกว่าการลงโทษ

ไมเซนเฮลเดอร์ (Meisenhelder, 1985 อ้างถึงใน พรประเสริฐ เสือสี, 2547) ได้ชี้ให้เห็นว่าพ่อแม่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเองของบุคคล กล่าวคือ พ่อแม่ที่เลี้ยงดูบุตรด้วยวิธีการที่จะทำให้บุตรพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเองสูง ส่วนมากจะเป็นพ่อแม่ที่มีความเห็นคุณค่าในตนเองสูง และมีทัศนคติที่ดีต่อบุตร ครอบครัวมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตย เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างอบอุ่นจะพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเองสูง ส่วนเด็กที่

ขาดความรักถูกทอดทิ้งหรือได้รับการปกป้องคุ้มครองมากเกินไป จะพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเองในระดับต่ำ

3.2.2 โรงเรียนและการศึกษา

โรงเรียนสามารถจัดสภาพแวดล้อมในการพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กได้ต่อจากที่บ้าน การที่ครูเปิดโอกาสให้เด็กสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ โดยไม่ขัดต่อกฎระเบียบที่วางไว้ การให้ความช่วยเหลือแก่เด็กในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เป็นการส่งเสริมให้เด็กมีความมั่นใจในตนเอง สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นการพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเอง (Coopersmith, 1981)

3.2.3 สภาพทางสังคม

สภาพทางสังคมเป็นสิ่งที่แสดงถึงตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคลในสังคมโดยการพิจารณา ลักษณะอาชีพ รายได้ และถิ่นที่อยู่อาศัย บุคคลที่มาจากสถานภาพทางสังคมในระดับสูง จะได้รับการปฏิบัติที่ทำให้เขาเกิดความรู้สึกเห็นคุณค่ามากกว่าบุคคลอื่น ๆ ฉะนั้นบุคคลที่มาจากสถานภาพทางสังคมในระดับสูง จะมีความเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าบุคคลที่มาจากสถานภาพทางสังคมในระดับปานกลางและระดับต่ำ อย่างไรก็ตามสถานภาพทางสังคมมีความสัมพันธ์กับความเห็นคุณค่าในตนเองอย่างไม่เด่นชัด เพราะบุคคลที่มาจากสถานภาพทางสังคมในระดับต่ำมีทั้งบุคคลที่มีความเห็นคุณค่าในตนเองสูง และบุคคลที่มีความเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ ดังที่คูเปอร์สมิธ ศึกษาพบว่า ยิวเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่ำ แต่มีความเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าโปแตสแตนท์และคาทอลิก ซึ่งเป็นพวกที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับสูง

3.2.4 กลุ่มเพื่อน

การมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นในสังคม จะช่วยให้บุคคลพัฒนาความเห็นคุณค่าในตนเองโดยการเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของตนเองกับบุคคลอื่นทางด้านทักษะความสามารถ พรสวรรค์ และความถนัด (Hamacheck, 1978 อ้างถึงใน พรประเสริฐ เสือสี, 2547) ดังที่Coopersmith (1981) ได้กล่าวไว้ว่า สัมพันธภาพของเด็กท่ามกลางเพื่อนในวัยเดียวกัน ก็มีอิทธิพลต่อความเห็นคุณค่าในตนเอง ดังนั้นการเป็นสมาชิกในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนในวัยเดียวกันจึงมีอิทธิพลต่อความเห็นคุณค่าในตนเองของเด็ก

ตอนที่ 6 ศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีภาคกลาง

ประวัติความเป็นมา

ศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีภาคกลาง/มูลนิธิสงเคราะห์และพัฒนาเยาวยสตรี

(<http://www.vtcw.org>) พบว่า เนื่องจาก ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ที่กระทบต่อ การดำรงชีพ ของทุกครัวเรือน ทำให้ปัญหาสังคม ทวีจำนวน และความ รุนแรง มากขึ้น รัฐบาลซึ่งมี ความห่วงใย ในปัญหาเหล่านี้จึง ได้ ปรับเพิ่มมาตรการ และวิธีการให้ การสงเคราะห์ ช่วย เหลือ ผู้ประสบปัญหา ในทุกรูปแบบ เพื่อบรรเทา ปัญหาความ เดือดร้อน ประกอบกับ รัฐบาลได้ดำเนินการ ปฏิรูประบบ ราชการ โดยได้ปรับเปลี่ยน ระบบและรูปแบบการบริหาร ราชการ ให้สามารถสนองตอบ ต่อความต้องการ ที่หลากหลาย หลายของ ส่วนรวม และการพัฒนาประเทศ ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ สูงสุด ถึงแม้ว่าประเทศไทย จะตื่นตัวทางด้านสิทธิสตรีและเด็กกันอย่างมาก ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาก็ตามแต่จากสภาพความเป็นจริงพบว่าสตรียังคงมีความด้อย ความอ่อนแอทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสภาพทางสังคม ประกอบกับปัญหา ความยากจน ของครอบครัวเป็นเหตุ ให้สตรีเหล่านั้น ถูกเอารัดเอาเปรียบ ในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น ประกอบกับการขาดโอกาส ทางการศึกษา ทำให้เยาวยสตรี ต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานก่อนวัยอันควร ถูกใช้ แรงงานอย่าง ไม่เหมาะสมถูกเอารัดเอาเปรียบ

ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ รัฐบาลได้พยายามหาทางแก้ไขและป้องกัน เพื่อให้หมดไปจากสังคมไทยด้วยการ กำหนดมาตรการต่าง ๆ ทั้งทางด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ การศึกษา และสวัสดิการ สังคม ซึ่งรวมทั้งการจัดตั้ง ศูนย์สงเคราะห์ และฝึกอาชีพสตรี ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศด้วย โดยในภาคกลางได้จัดตั้ง ศูนย์สงเคราะห์ฝึกอาชีพสตรีภาคกลางขึ้นที่ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ตามมติคณะรัฐมนตรี. เมื่อ วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2531 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ฝึกอบรมวิชาชีพ และพัฒนาศักยภาพ ของเยาวยสตรีที่ด้อย โอกาสทางสังคม ให้มีความรู้ความสามารถ ประกอบอาชีพมี รายได้เลี้ยงตัวเอง และที่สำคัญคือ การปลูกฝังความคิด สติปัญญาให้สามารถ ครองงาน ครองตนให้เป็นเยาวยสตรีที่มีคุณค่า มิให้ตกเป็นเหยื่อ ทางสังคมอีกต่อไป

ด้วยผลสืบเนื่องจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ที่กระทบต่อการ ดำรงชีพของทุกครัวเรือน ทำให้ปัญหาสังคมทวีจำนวน และความรุนแรงมากขึ้น รัฐบาลซึ่งมีความห่วงใย ในปัญหาเหล่านี้จึงได้ ปรับเพิ่ม มาตรการ และวิธีการให้การ สงเคราะห์ช่วยเหลือ ผู้ประสบปัญหาใน ทุกรูปแบบ เพื่อบรรเทา ปัญหาความเดือดร้อน ประกอบกับรัฐบาลได้ดำเนินการปฏิรูประบบราชการ โดยได้ปรับเปลี่ยนระบบ และรูปแบบการบริหารราชการให้สามารถสนองตอบต่อความต้องการ ที่หลากหลายของส่วนรวม และการพัฒนา ประเทศได้ อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีภาคกลาง ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่ง ที่ได้มีการปรับเปลี่ยน โครงสร้าง โดยแต่เดิมสังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม มาสังกัดกรม พัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีภารกิจให้ความ ช่วยเหลือ ด้านการฝึกอาชีพและส่งเสริม การมีงานทำแก่เยาวชนสตรี ที่มาจากครอบครัวยากจน ขาด โอกาสในการศึกษาต่อ และสตรีที่ถูกเลิกจ้าง ว่างาน ตั้งแต่ ปี 2540 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทย ประสบ ภาวะ วิกฤตทางเศรษฐกิจ เป็นต้นมา โดยมีการปรับเปลี่ยนแผนและการดำเนินงาน เพื่อให้เหมาะสม กับสภาพปัญหาทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งให้เป็นไปตามความ ต้องการของตลาดแรงงาน

(<http://www.vtcw.org>)

วัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน

1. เพื่อให้การฝึกอบรมแก่สตรีที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย ไม่มีงานทำให้สามารถ ประกอบอาชีพมีราย ได้เลี้ยงตัวเอง และ ครอบครัว
2. เพื่อเป็นการคุ้มครองสวัสดิภาพสตรี ให้ได้รับความเป็นธรรมในการทำงาน ไม่ถูกหลอกลวง ไปในทางเลื่อมเสีย อันเป็นการทำลายภาพพจน์ของสตรีไทย
3. เพื่อลดปัญหาการว่างงาน การอพยพแรงงาน และปัญหาอาชญากรรมที่จะ เกิดตามมาจาก การว่างงาน
4. เพื่อพัฒนาสตรีให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง อันเป็นการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ต่อไป

เป้าหมาย

1. เพื่อให้การฝึกอบรมหลักสูตร 6 เดือน และหลักสูตรระยะสั้น แก่สตรีอายุ 14 -35 ปี ให้ได้รับ การพัฒนาให้เป็นผู้มีความรู้ในวิชาชีพและเป็นคนมีคุณธรรม จริยธรรม ปีละ 2 รุ่น ๆ ละ 500 คน
2. เพื่อให้การฝึกอาชีพแก่สตรีในชุมชน ผู้ถูกเลิกจ้าง และสนับสนุนการรวมกลุ่มจ้างงาน ปีละ 400 คน

การดำเนินงาน

การดำเนินงานของศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีภาคกลาง มีเป้าหมายที่จะให้เยาวชนสตรี ที่ขาด โอกาสทางการศึกษา ไม่สามารถศึกษาต่อในระดับสูง และประสบ ปัญหาความยากจน หรือปัญหา

ครอบครัว ให้ได้รับการฝึกวิชาชีพ ให้เป็นผู้มีวิชาความรู้ ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม ประจำใจ อันเป็นเครื่องประกอบ ให้การดำเนินชีวิตมุ่งไปในแนวทาง ที่ถูกต้องและเหมาะสม ดังนั้นขบวนการฝึกอบรม จึงมุ่งเน้นที่การ ฝึกวิชาชีพควบคู่ไป กับการจัดกิจกรรมตามโครงการ พัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการอบรมให้ความรู้ ที่จะสามารถนำไป ประกอบ อาชีพจริงได้ รวมทั้งการฝึกภาคปฏิบัติ ระยะเวลา การฝึกอบรมหลักสูตร 6 เดือน โดยให้ความรู้สาย อาชีพตามความถนัด ตามพื้น ความรู้และตามความต้องการของตลาดแรงงาน ทางด้านทฤษฎี และการฝึกภาคปฏิบัติ ในสาขาวิชา ดังนี้ (<http://www.vtcw.org>)

- หลักสูตรเสริมสวย
- หลักสูตรตัดผมชาย
- โภชนาการ
- หลักสูตรหัตถอุตสาหกรรม
- หลักสูตรบริการโรงแรม
- หลักสูตรตัดเย็บเสื้อผ้า
- หลักสูตรความงามและสุขภาพ
- หลักสูตรตัดเย็บเสื้อผ้าระบบอุตสาหกรรม
- หลักสูตรการช่างประดิษฐ์
- หลักสูตรคอมพิวเตอร์ธุรกิจ

การดำเนินงานทุกหลักสูตรได้รับการร่วมมือด้านการกำหนดหลักสูตร การสนับสนุนวิทยากร มาบรรยาย การวัดผล ประเมินผล จากสถาบันต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน อาทิ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต วิทยาลัยสารพัดช่างพระนคร สมาคม YWCA โรงเรียนต่าง ๆ ในสังกัด สำนักงานเขตการศึกษาต่าง ๆ โรงเรียนพาณิชยการสยาม มหาวิทยาลัยศรีปทุม และโรงพยาบาลต่างๆ เป็นต้น สำหรับสตรีในชุมชนและผู้ถูกเลิกจ้าง ว่างงาน ศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีภาคกลาง ได้จัดหลักสูตรระยะสั้นให้ (Intensive Course) เพื่อสามารถออกไป ประกอบอาชีพได้ในระยะเวลาอันสั้น และยังจัดหน่วยเคลื่อนที่ออกให้บริการแนะแนวอาชีพแก่กลุ่มสตรีในชุมชน รวมทั้งการ รวมกลุ่มสร้างงานอาชีพ ตามโครงการสร้างชีวิตใหม่ให้สตรีชนบท และนอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางการจ้างงานด้านตัดเย็บ โดย เป็นผู้ประสานกับ ภาคเอกชน ในการรับจ้าง และการตรวจคุณภาพ รวมทั้งการดำเนินงาน

คลินิกเสื้อผ้า โดยค่าแรงเป็นของผู้ถูกเลิกจ้างทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาการว่างงานของผู้ถูกเลิกจ้างไปได้ในระยะหนึ่ง (<http://www.vtcw.org>)

การดำเนินงานตามโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต

เป็นการอบรมให้ความรู้และภูมิปัญญาเพื่อเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และสังคมยุคใหม่ ได้อย่างราบรื่นรู้จักคิดเป็นทำเป็น กล้าเผชิญและรู้จักแก้ปัญหา ด้วยวิถีทางที่เหมาะสม มีใจใฝ่ความดี มีคุณธรรม รวมทั้งมีความขยันหมั่นเพียร อดทน สามารถที่จะนำความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับ จากการฝึกอบรม ไปประกอบอาชีพที่สุจริต และนำชีวิตไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้ โดยใช้กิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ กันเป็นสื่อช่วยพัฒนา (<http://www.vtcw.org>)

ภารกิจหลักของศูนย์ฝึกอาชีพสตรีภาคกลาง (<http://www.vtcw.org>)

- ให้การฝึกอาชีพแก่เยาวชนสตรีผู้ด้อยโอกาสที่มาจากครอบครัวยากจน และประสบปัญหาความเดือดร้อน ในศูนย์ฯ และสตรีที่ถูกเลิกจ้าง หรือว่างงานในชุมชน โครงการสร้างชีวิตใหม่ให้สตรีชนบท
- พัฒนาการฝึกวิชาชีพให้ได้มาตรฐาน ครบวงจร และสอดคล้องกับตลาดแรงงานรวมทั้งส่งเสริมด้านการมีงานทำและการรวมกลุ่มประกอบอาชีพในพื้นที่
- จัดให้มีกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข มีศักดิ์ศรี
- จัดหางานให้ทำ และมีการติดตามผล เพื่อประโยชน์การวางแผนงานในอนาคต
- จัดอบรมให้แก่นักเรียนสตรีในสถานศึกษา ตามโครงการให้ความรู้แก่เยาวชนสตรีเพื่อป้องกันการถูกล่อลวง และเยาวชนสตรีของศูนย์
- ให้บริการช่วยเหลือในเรื่องทุนประกอบอาชีพให้แก่ผู้ป่วยโรคเอดส์
- ให้บริการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนในลักษณะของเงินสงเคราะห์ครอบครัว

บริการด้านสังคมสงเคราะห์ (<http://www.vtcw.org>)

1. บริการให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้รับการฝึกอบรมและประชาชนทั่วไป
2. การให้บริการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน
3. การดำเนินโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้รับการฝึกอบรม

ในการฝึกอบรมวิชาชีพแก่ เยาวสตรี และสตรีที่ถูกเลิกจ้าง และว่างงาน เพื่อให้มีความรู้ด้านวิชาชีพแล้ว ศูนย์ฯ ยังได้จัดให้มีการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้ผู้รับการฝึกอบรมเกิดการพัฒนาตนเอง ปรับตนเองในช่วงการฝึกอบรม และเตรียมการสู่ชีวิตการทำงาน โดยให้การพัฒนาทางด้านจิตใจ สังคม อารมณ์ สติปัญญา และเสริมทักษะประสบการณ์ชีวิต

ประกอบด้วย

- การปฐมนิเทศ
- กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์
- ค่ายพุทธบุตร
- การสวดมนต์ ไหว้พระ ทำสมาธิประจำวัน
- การอบรมอาสาสมัคร พยาบาลบนเรือนนอน
- กิจกรรมเวียนเทียนเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา
- การทัศนศึกษา
- การดูงานนอกสถานที่
- การอบรมพิเศษ เพื่อให้ผู้รับ ได้มีความรู้เกี่ยวกับ กฎหมายในชีวิตประจำวัน และสิทธิสตรี, ความรู้เรื่องการวางแผนครอบครัว, โรคเอดส์, ศิลปะวัฒนธรรมไทย และยาเสพติดให้โทษ
- การอบรมให้ความรู้แก่ เยาวสตรี เพื่อป้องกันการถูกล่อลวง
- กิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษา, การบริจาคโลหิต
- กิจกรรมปัจฉิมนิเทศ/เตรียมความพร้อมก่อนกลับสู่สังคม ได้แก่การอบรมความรู้เรื่องการประกันสังคม, ค่าจ้างแรงงาน
- การจัดหางานและการติดตามผล

ตอนที่ 7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับสื่อละครสร้างสรรค์

งานวิจัยต่างประเทศ

Karioth (1967 อ้างถึงในสุจิตรา แก้วสีนวล, 2545) ได้ทำการศึกษาการจัดละครสร้างสรรค์ในการช่วยพัฒนาความสามารถทางการคิดสร้างสรรค์ โดยมุ่งศึกษาผลของกิจกรรม กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนที่เรียนอ่อนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมละครสร้างสรรค์สามารถช่วยพัฒนาความสามารถในความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้เป็นอย่างดี

Wright (1972) ได้ทำการวิจัยผลของละครสร้างสรรค์ที่มีต่อการรับรู้ของบุคคล โดยมุ่งศึกษาถึงประสิทธิภาพของการใช้กิจกรรมละครสร้างสรรค์ในการใช้สร้างความเห็นอกเห็นใจความสามารถในการสวมบทบาท โดยทำการทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปรากฏว่า เด็กนักเรียนมีทักษะในการสวมบทบาทดีขึ้น

Schamidt, Elissa and Kathy (1975) ได้ทำการศึกษาเรื่องละครสร้างสรรค์และความคิดสร้างสรรค์ โดยทำการทดลองกับเด็กอนุบาล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง จำนวน 31 คน ด้วยการใช้กิจกรรมการละคร และกลุ่มควบคุมซึ่งมีนักเรียนจำนวนเท่ากันด้วยวิธีการเรียนเช่นปกติ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองได้คะแนนสูงกว่าในการทำแบบทดสอบด้านความคิดสร้างสรรค์ 2 ฉบับ คือ ด้านคำพูด (Verbal) และด้านการสังเกต (Visual)

Ridel (1975) ได้ทำการศึกษาวิจัยด้วยการสังเกตผลของละครสร้างสรรค์ โดยมุ่งศึกษาการใช้กิจกรรมละครสร้างสรรค์ในการสอนภาษาของนักเรียนมัธยมปี 3 ว่า มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างไรในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การสื่อสารด้วยคำพูดและไม่ใช้คำพูด ความคิดสร้างสรรค์ และพฤติกรรมความรู้สึกในการร่วมกลุ่ม ความเชื่อมั่นในตนเอง และทัศนคติต่อวิชานี้ โดยครูผู้จัดกิจกรรมเป็นผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ด้านกิจกรรมละครสร้างสรรค์มาก่อน ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนมีความกระตือรือร้นมากขึ้นในการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์สามารถพัฒนาด้านจินตนาการ และการสื่อสารได้ดี ซึ่งถือว่าเป็นผลจากกิจกรรมละครสร้างสรรค์เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้สอนเป็นผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์การละครมาก่อน

Marannon (1981) ได้ทำการวิจัยแบบวิเคราะห์เชิงพรรณนาของการจัดโปรแกรมละครสร้างสรรค์สำหรับเด็กที่แตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรม เกี่ยวกับการพัฒนาการพูดภาษาอังกฤษของเด็กอเมริกันเชื้อสายเม็กซิกัน การศึกษาครั้งนี้มุ่งเปรียบเทียบตัวแปรต่าง ๆ คือการใช้ภาษาอังกฤษของชั้นที่จัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์กับชั้นเรียนปกติ และกับชั้นเรียนที่มีความสนใจ ผลการวิจัยพบว่า

นักเรียนที่ได้ฝึกปฏิสัมพันธ์ในกิจกรรมละครสร้างสรรค์มีทักษะทางภาษามากกว่านักเรียนอีก 2 กลุ่ม การใช้กิจกรรมละครสร้างสรรค์ในสภาพที่เหมาะสม คือ ใช้เนื้อหาแบบ 2 ภาษา และ 2 วัฒนธรรม จะสามารถพัฒนาความคล่องแคล่วในการใช้ภาษาอังกฤษของเด็กอเมริกันเชื้อสายเม็กซิกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Edward (1977) ได้ทำการศึกษาโดยใช้ทฤษฎีความรู้ของเพียเจต์ (Piaget Epistimology) มาประยุกต์กับละครแบบสร้างสรรค์เพื่อใช้ในการเรียนการสอน พบว่า ละครสร้างสรรค์มีประโยชน์เพียงกิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือกิจกรรมนอกชั้นเรียนเท่านั้น แต่เป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์โดยตรงต่อการเรียนการสอนในห้องเรียน และมีประโยชน์ในการแก้ปัญหาของผู้เรียน รวมทั้งเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างรสนิยมของผู้เรียนและช่วยกันพัฒนาบุคลิกภาพไปพร้อม ๆ กันด้วย

งานวิจัยเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเอง

งานวิจัยในประเทศ

อารยา ต่านพานิช (2542) ศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเองกับพฤติกรรมการเผชิญปัญหาของเยาวชนผู้กระทำผิดชายและหญิงในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง พบว่า การเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชนผู้กระทำผิดชายและหญิงไม่มีความแตกต่างกันของการเห็นคุณค่าในตนเองและครอบครัว แต่มีความแตกต่างกันในด้านครอบครัว พฤติกรรมการเผชิญปัญหาไม่แตกต่างกันหากแต่ต่างกันในการมุ่งเน้นการแก้ปัญหา และไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างการเห็นคุณค่าตนเองในการเผชิญปัญหากับพฤติกรรมการเผชิญปัญหา

กิ่งเพชร ธนะวิบูลย์วัฒน์ (2534) ได้ทำการศึกษาอัตมโนทัศน์ของวัยรุ่นเพศชายที่กระทำผิดกฎหมายในสถานฝึกอบรม สถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน จำนวน 200 คน ผลการวิจัยพบว่าเพศชายที่กระทำผิดกฎหมายที่บิดามารดาอยู่ร่วมกันมีอัตมโนทัศน์สูงกว่าวัยรุ่นเพศชายที่กระทำผิดกฎหมายที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกดขี่ แบบปล่อยปละละเลย และแบบประชาธิปไตย มีอัตมโนทัศน์ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.5 ในด้านร่างกาย ครอบครัว ส่วนตัว สังคม ความเป็นเอกลักษณ์และพฤติกรรมการแสดงออกด้านรวม ส่วนด้านศีลธรรมจรรยา วิพากษ์วิจารณ์ตนเอง และความพึงพอใจในตนเองไม่แตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.5

ประทีน มหาพันธ์ และคณะ (2521) ได้ศึกษาเรื่องการกระทำผิดกฎหมายของเยาวชนไทย พบว่า เยาวชนที่กระทำผิดกฎหมายมีความรู้สึกไม่ดีต่อตนเองมากกว่าเยาวชนที่ไม่กระทำผิดกฎหมาย

และเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมายมีความมุ่งมั่นในชีวิตที่ต่ำกว่า มีความเชื่อเรื่องโชคชะตามากกว่า มีความมุ่งหวังทางการศึกษาต่ำกว่า ประสบความล้มเหลวในโรงเรียนมากกว่าและมีความรู้สึกไม่ดีต่อโรงเรียนมากกว่าเยาวชนที่ไม่ได้กระทำผิดกฎหมาย

งานวิจัยต่างประเทศ

Coopersmith (1968) ได้อธิบายว่า การเห็นคุณค่าแห่งตนเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ องค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการเห็นคุณค่าแห่งตนประกอบด้วย การคาดหวังในความสำเร็จ แรงจูงใจที่จะบรรลุเป้าหมาย การริเริ่มและความสามารถในการเผชิญกับความวิตกกังวล การคิดที่จะเผชิญกับความเครียดต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพได้ จำเป็นต้องมีการเห็นคุณค่าตนเองในระดับสูง คูเปอร์สมิธยังได้ทำการศึกษาถึงระดับความรู้สึกมีคุณค่าแห่งตนในเด็กชายวัยรุ่นชาวอเมริกาใต้ จำนวน 58 คน พบว่าเด็กชายแต่ละลักษณะจะมีการเห็นคุณค่าแห่งตนในระดับที่แตกต่างกัน เด็กที่มีความรู้สึกมีคุณค่าแห่งตนสูงจะมีลักษณะกระตือรือร้น กล้าแสดงออก และมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในด้านวิชาการและด้านสังคม เด็กเหล่านี้จะมีความเชื่อมั่นในการรับรู้ของตนเองและปฏิกิริยาต่าง ๆ มีความเชื่อว่าความพยายามของตนเองจะบรรลุเป้าหมายได้ และคาดหวังว่าจะได้รับการยอมรับ ในทางตรงกันข้ามเด็กที่มีการเห็นคุณค่าแห่งตนต่ำจะมีลักษณะท้อแท้และซึมเศร้า แยกตัว ไม่เป็นที่รัก ไม่กล้าแสดงออก และไม่มีการต่อสู้กับอุปสรรค เมื่อต้องออกสังคมเด็กเหล่านี้มักยืนบังอยู่ข้างหลัง และเป็นผู้ฟังมากกว่าที่จะแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมต่าง ๆ มีความรู้สึกที่ไวต่อการถูกวิพากษ์วิจารณ์ และหมกมุ่นอยู่กับปัญหาภายในบ่อย ๆ

Wallece, Cunningham and Monte(1984 อ้างถึงในพรณี จุ้นประดับ, 2538) ได้รวบรวมการศึกษาหลายฉบับที่กล่าวถึงการเห็นคุณค่าในตนเองกับความเชื่ออำนาจภายในภายนอกตน สรุปว่า ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์กับความเชื่ออำนาจภายในภายนอกตน สรุปว่า ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์กับความเชื่ออำนาจภายในภายนอกตน ผู้ที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงมักจะเชื่อในอำนาจการกระทำของตน เมื่อประสบภาวะความเครียดหรือการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จะพยายามค้นหาข้อเท็จจริง และแก้ไขสถานการณ์นั้น ในขณะที่ผู้ที่มีความเชื่ออำนาจภายนอกตนมักจะยอมรับเหตุการณ์โดยไม่คิดแก้ไข แสดงว่าผู้ที่มีความรู้สึกมีคุณค่าย่อมเชื่อมั่นว่าการกระทำของตนจะก่อให้เกิดผลที่ต้องการ ซึ่งย่อมรวมการกระทำเกี่ยวกับการเผชิญความเครียดด้วย

Parmala (1988) ได้ทำการศึกษาลงของการใช้โปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม มีโครงสร้างที่มีต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กชายผิวดำที่กระทำผิด กลุ่มทดลองได้รับการปรึกษาแบบกลุ่มมีโครงสร้าง 12 ครั้ง โดยโปรแกรมประกอบด้วยช่วยเหลือเด็กผิวดำให้มีการเพิ่ม

การเห็นคุณค่าตนเองด้วยการอภิปรายกลุ่ม การแสดงบทบาทสมมติ การฝึกประสบการณ์ในการแก้ปัญหาและการใช้คำถาม แบบทดสอบที่ใช้คือ Coopersmith Self – Esteem Inventory: CSEI ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มทดลองมีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่ากลุ่มควบคุม

Rogers (1950) ได้ศึกษาการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กชั้นประถมในเซนต์ลอสแอนเจลิส โดยให้แบบสอบถามวัดการเห็นคุณค่าในตนเองของ Coopersmith จำนวน 50 ข้อ ได้แบ่งเด็กตามคะแนนแบบสอบถามออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเองสูง ปานกลาง และต่ำ เมื่อเปรียบเทียบเด็กทั้ง 3 กลุ่มพบว่า เด็กที่มีคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเองสูงจะกล้าแสดงออก มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความคิดสร้างสรรค์ จะไม่ยอมรับข้อบังคับทางสังคมจนกว่าจะมีการสังเกตการตรวจสอบด้วยตนเองเสียก่อน มีความยืดหยุ่น มีความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องอาศัยอำนาจภายนอก และในทางตรงกันข้าม บุคคลที่มีความสามารถในตนเองต่ำ จะมีความรู้สึกต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเองตรงกันข้ามกับผู้ที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูง

สรุปได้ว่า การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นผลรวมของแนวทางที่บุคคลรับรู้ และพิจารณาตัดสินค่าของตนตามความรู้สึกของทัศนคติที่มีต่อตนเองว่าอย่างไร ในเรื่องการประสบความสำเร็จ การประสบความสำเร็จล้มเหลว การปฏิเสธตนเอง การยอมรับตนเอง การพึ่งตนเอง คิดว่าตนเองมีค่าในสังคม ตลอดจนการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นทั้งที่อยู่ในวงแคบ เช่น ครอบครัว เพื่อน และการยอมรับจากสังคม การประเมินหรือการพิจารณาตัดสินค่าของตนเองนั้นจะใช้สิ่งต่างรอบ ๆ ตัว เช่น การกระทำของบุคคลอื่นต่อตน การกระทำของตน รวมทั้งบุคคลอื่น ๆ เป็นหลักสำคัญในการประเมินหรือตัดสิน และสิ่งที่บ่งชี้ว่าบุคคลใดได้รับความพึงพอใจในความเห็นคุณค่าในตนเองมากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับว่าเขาประสบความสำเร็จตามความหวังที่ตนและสังคมตั้งไว้ รวมทั้งได้แสดงออกอย่างชัดเจนหรือไม่ จากแนวคิด และงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งสังเคราะห์ขึ้นมาจากกรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Knowles) 4 ขั้นตอน มาผนวกกับกระบวนการละคร 7 ขั้นตอน โดยผู้วิจัยตัดขั้นตอนที่ 7 การเตรียมการในระยะต่อไปออก เนื่องจากเป็นการจัดกิจกรรมเพียงครั้งเดียว โดยการนำเอาขั้นตอนที่เหมือนหรือใกล้เคียงนำมาผนวกเข้าด้วยกันได้เป็นกระบวนการจัดการกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยใช้กระบวนการละครที่มีต่อความเห็นคุณค่าในตนเองของกลุ่มสตรีในศูนย์สังเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีภาคกลาง 6 ขั้นตอน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

